

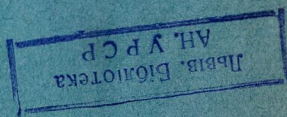
Назарук О.

Заман на церкву

ОСИП НАЗАРУК

ЗАМАХ НА ЦЕРКВУ

*Про те, яка небезпека загрожує Українській
Греко-католицькій Церкві і про передумовини
успішної оборони.*

Л Ъ В І В

1 9 3 9

Nakładem gazety „Nowa Zoria”.
Накладом часопису „Нова Зоря”.

06

~~ЗНАЧ~~

ОСИП НАЗРУК

ЗАМАХ НА ЦЕРКВУ

*Про те, яка небезпека загрожує Українській
Греко-католицькій Церкві і про передумовини
успішної оборони.*

16(16)

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Бібліотека
Історико-філософський факультет

Л Ї В І В

1 9 3 9

Nakładem gazety „Nowa Zoria”.
Накладом часопису „Нова Зоря”.

Э 374.109(24u)-3

Odbitka z „Nowej Zori”.
Відбитка з „Нової Зорі”.

Drukarnia »Grafia«, Lwów, ul. Cicha 5. Tel. 202-83.
Друкарня „Графія”, Львів, Тиха 5. Тел. 202-83.

Стаття з „Русского Голосу“

Необхідність організації русских греко-католиків.*)

В русских кругах Галичини в останніх роках нераз підносили питання про організацію русского населення греко-католицького віроісповідання. При тім необхідність такої організації не тільки не викликала найменших сумнівів, але навпаки її признавали і признають як одну з наболілих і живих проблем нашого суспільного життя, величезного релігійного і національного значіння. Адже відомо, що в Галичині є сотні тисяч греко-католиків русскої національності і що українствующа церковна влада ігнорує їх існування в греко-католицькій церковній „ограді“. Греко-католицьку Церкву в Галичині ще до вій-

*) Під таким наголовком приніс статтю львівський „Рускій Голос“ дня 19. IV. 1939 р. Печатаємо переклад сеї статті в цілости з тим, що докладному розборові її присвятимо в „Новій Зорі“ більше місця. — Ред.

ни зукраїнізовано і зробилася вона знаряддям українізації населення. І ніхто в такій мірі не досвідчає на собі ту особливу ціху своєї Церкви, як саме руска греко-католицька паства. Ніхто з греко-католицьких єпископів не звернувся ще після війни з посланням до своїх руских овечок, нужденне число греко-католицьких священиків рускої національності меншає з року на рік, бо кандидатів рускої національності не приймають до духовних семинарів. Тих руских греко-католицьких священиків, які ще є, всяко гнобить своя церковна влада, яка ледви терпить присутність руского духовенства в Церкві і чекає — не дочекається, коли наші старушки-уніятські священики вимруть остаточно. В руских селах є настоятелі греко-католицьких парохій священики українських переконань, які з дуже рідкими виїмками працюють над українізацією руского населення, не стісняючись ні в середниках, ні в способах включно до обернення проповідниці в трибуну агітатора.

Одначе не дивлячись на таке всім відоме оплакане положення рускої пастви в греко-католицькій церковній „ограді“ й тому очевидну для всіх konieczність організації руских греко-католиків для оборони їх прав в Церкві, — питання се якось не рушається з місця.

Чим же пояснити се будь-що-будь

дивне явище? Передовсім очевидно відчуженістю, яка давно вже повстала між русскою греко-катол. паствою і її Церквою як організацією на ґрунті розходження щодо основних справ національного характеру. Русска греко-катол. суспільність видить у своїм українським духовенстві й Епископаті людей, чужих їй і ворожих у національнім відношенні. А з другої сторони український священник і єпископ також почувають себе чужими супроти своїх русских вірних, в яких вони бачать перешкоду на шляху до осягнення своїх українських цілей, що їй треба їм так чи інакше перемогти. Крім того є ще відчуження і розходження на строго церковнім ґрунті. Русский греко-католик гаряче відданий своєму східному православному обрядові і його християнський світогляд не перестає бути православним мимо його прихильности до єдності Христової Церкви і до Папи Римського як Першого Єрарха Вселенської Католицької Церкви. Іншими словами русский греко-католик, коли він свідомо відноситься до своєї віри, се переконаний уніят, який бачить у своїй Церкві не дочасний переходовий ступінь з одної церковної організації („огради“) до другої, тільки самовдовільну величину в християнським світі, дорогу йому задля синтезу православя з католицтвом, властивої греко-католицтву. Міжтим таке високе розу-

міння унії і греко-католицької Церкви вповні доступне навіть для русского селянина греко-католика, далеко не все властиве, як се не дивно, не тільки рядовому українському духовенству, але й єпископам українцям.

В греко-католицизмі українця велику роль грає його „заходофілство“, яке приводить деколи до такого перецінювання засад західного християнства, що українець тратить з очей саму суть унії — ідею зєднання Церков як рівновартних одиниць. Навіть декотрі греко-католицькі владика допускають деколи щодо того такі ухили, немов би вони були заінтересовані не в скріпленні своєї греко-католицької Церкви, а в ліквідації її за посередництва латинізації.

На ґрунті таких розходжень і відчужености між русскими греко-католицькими вірними і їх українським духовенством та єрархією повстала і вкорінилася, на жаль, апатія серед русских греко-католиків і, коли так можна сказати, байдуже їх відношення до свого церковного життя. В нім не можна нічого змінити на краще, бо в Церкві панує насильство українського духовенства й єпископів. А їх безумовно піддержує Рим, стараючися зберегти дисципліну й авторитет церковної влади в єпархіях і не дуже розбираючись, бо його односторонньо інформують українські єпископи про положення на місцях.

Одначе хоч які неправильні були б такі міркування, Церква яко така не перестає бути найбільшою цінністю народу, в збереженні якої заінтересована вся суспільність. Та се, розуміється, неможливе без активної участі вірних в житті своєї Церкви.

Звідти випливає наказ для русскої греко-католическої суспільности перемогти, не дивлячись на всі перепони, своє апатичне відношення до життя рідної Церкви, хоч як було б оправдане воно обставинами, — об'єднуватися для оборони своїх прав в церковній „ограді“ та брати участь у церковнім житті активно й організовано. — Н.

Замах на Церкву

На тему дня чи на тему вічності?

Хочемо докладно розібрати статтю невідомого автора в „Русскім Голосі“ з 19 квітня 1939,¹⁾ зазначену криптонімом „Н.“, бо вона порушила церковну справу. А ми ту справу вважаємо суттєво важною для моралі і сили народу як спільноти та ще важнішою для одиниць, що належать до нашого народу і будуть належати в незлічимім ряді поколінь. Ще важнішою тому, бо для мільйонів і мільйонів тих одиниць Церква це не тільки один з проявів організування тут на землі людського життя, але також головний та одиноко розумний зв'язок того життя з вічністю в найвисшій і для людей найважливішій значінні того слова.

Отже під тими двома аспектами, менше важним мірським (світовим) і більше важним а Церкві передовсім

¹⁾ Число „Русского Голосу“ трудно подати, бо раз воно в тімсамім примірнику того самого дня зазначене 85 (968), а другий раз 86 (969).

властивим Божим аспектом вічності, придивимосся статті невідомого автора, якій він дав у всякім разі дивний головний титул „На теми дня“, хоч сам порушив справи, які щонайменше заслуговують назву „На теми епохи“. Та можливо, що він цим хотів підчеркнути передовсім актуальність теми і тому дав над нею головний заголовок значно вузший ніж такій темі належиться. Тому й не будемо з того приводу робити дальших заміток авторові статті чи редакції, хоч матеріал до таких заміток в тих трьох словечках „На теми дня“ над такою статтею був би знаменитий.

Приступаємо до розбору змісту самої статті. А щоб нам хтось не закинув, що наш переклад в чімнебудь не відповідає оригіналові, то всі місця тої статті, про які хочемо висловити наші думки, наведемо в оригіналі.

I. Автор зачав свою статтю ось як:

„В русских кругах Галичины в послѣдніе годы неоднократно поднимался вопрос об организации русскаго населенія греко-католическаго вѣроисповѣданія. При том необходимость такой организации не только не вызывала ни малѣйших сомнѣній, но сознавалась и сознается как один из наболѣвших и животрепещущих вопросов нашей общественной жизни, огромной религіозной и національной значимости. Извѣстно, вѣдь, что в Галичинѣ имѣются сотни тысяч греко-католиков русскою національности и что существованіе их в греко-католической церковной оградѣ игнорируется украинствующей церковной властью.”

З сего уступу довідуємося цікавих річей. А саме:

1) Що в москвофільських кругах Галичини в останніх роках не раз підносили питання про організацію москвофілів греко-католицького віроісповідання.

Вживаємо слова „москвофільський“ зовсім не для діткнення людей того руху, який репрезентує „Русскій Голос“, а просто задля виразного означення, в чім річ. Без того мусіло б бути баламуцтво, бо нпр. слова „в русских кругах Галичини“ і галичани і чужинці можуть розуміти „в російських кругах Галичини“, значить у кругах російських емігрантів. Але й у тім може бути знов двояке розуміння: одні можуть розуміти під тим „великоруські“ або як популярно кажеться московські круги людей, які перед большевиками втекли в Галичину, а другі можуть розуміти всіх людей руської культури, то значить вихованих в бувшій царській Росії, отже також українців, білорусинів та всяких інших іногородців, що схоронилися по революції на Галицьку Землю. Тимчасом дух цілої статті вказує на те, що автор розуміє під „рускими кругами Галичини“ автохтонне населення, але тільки з москвофільською закраскою світогляду, бо виразно говорить лише про сотні тисяч: якби він розумів під „рускими кругами Галичини“ все наше населення,

то мусів би говорити про міліони. Отже йдучи з духом самої статті та щоб не викликати баламуцтва а ясно говорити в чім річ, не маємо іншого способу, як розбираючи докладно статтю автора з „Русского Голосу“ вживати також терміну „москвофіли“, „москвофілський“. А про те, як ми дивимося на москвофілство, писали ми вже не раз і ще напишемо в отсій критиці.

Отже важне для нас те, що сам автор стверджує, що тут:

а) існує доперва питання („вопрос“) про організацію греко-католицьких москвофілів, розуміється на церковнім тлі, бо на тлі політичнім і кооперативнім москвофіли в Галичині мають свою організацію;

б) що питання про таку церковно-москвофілську організацію підіймалося вже не раз;

в) що робилося се в останніх роках. Значить, від часу, коли піднялася також агітація т. зв. греко-католиків поляків за їх окремою церковною організацією на тлі нашої Церкви. Не хочемо твердити, що перша агітація стоїть в яким-небудь звязку з другою, але мусимо ствердити очевидну річ, що коли б обі ті організації осягнули свою ціль, тоді наша свята Уніятська або греко-католицька Церква стратила б свою дотеперішню єдність і була б розбита на 3 частини з очевидною тенденцією до пов-

ного її ослаблення та позбавлення її суттєвої місії (навертання Сходу) в її до- теперішній формі, призначеній Апо- стольською Столицею.²⁾

Вже з висше сказаного під 1 а) б) в) видно виразно, який комплекс чи клу- бок справ церковних і світських, полі- тичних і національних криється в такому поставленні справи „Русским Голосом“. Тут діло в революціонуванні великої традиційної установи, яку нам полишили в спадку минулі віки, три останні і най- тяжчі століття нашої історії, установи визнаної Найвисшою Владою християн- ства та освяченої кровю наших числен- них мучеників, від св. свщм. Йосафата почавши.

2) Колиж у москвофілських кругах не раз підносили питання про створен- ня якоїсь окремої і досі ще небувалої організації греко-католиків москвофілів на церковнім тлі і мимо того такої ор- ганізації не створено, то ясно, що були в тім браку успіху якісь причини. Ті при- чини могли бути (теоретично річ беру- чи) тільки троякого рода:

а) Ініціатори кількакратного підно- шення того питання могли бути нездіб- ні до виконання свого заміру, себто просто кажучи були нездари;

б) вони могли бути навіть дуже

²⁾ „Per vos mei Rutheni orientem conver- tendum spero“.

здібні до виконання такої роботи, але не мали потрібних на те засобів;

в) вони могли бути і здібні на те і мати на те засоби відразу або з часом одержати на те відповідні засоби, але ґрунт, на якому мали ділати, показався за твердий і за суцільний для такого експерименту.

Тому, себто з одної з тих причин або з пару з тих причин, та справа не виринала досі так виразно на публичній поверхні. Колиж тепер москвофіли рішилися прилюдно виступити з сею справою, то се значить, що наступила якась зміна під 2а), або під 2б), або під 2в).

Під 2а) в практиці ніяка зміна наступити не могла, бо ми всіх москвофілських діячів знаємо, отже що було, те є, ніякої замітної зміни між ними нема. Тому зміна в сій області як спонука до нової живішої акції відпадає. Значить лишається тільки можливість зміни під 2б) або під 2в), або в обидвох тих областях, при чім зміна під 2в) може бути або дійсна або тільки в уявленні тих людей, що мали б розпочати нову акцію розбивання нашої Церкви. А те уявлення може бути викликане нпр. звітами в польській пресі про те, що роблять з т. зв. заговною шляхтою греко-католицького віроісповідання.

3) Дальше довідуємося з першого уступу розбираної статті, що москвофіли вважають сю справу одною з набо-

лілих і „животрепещущих“ справ „нашій общественній життєвій“. Чи вони під словом „нашої“ розуміють суспільне життя своїх прихильників чи всего тутешнього польського народу, не можна напевно сказати.

4) Зате зовсім виразно видно далше з сего уступу, що думають про розбивання нашої Церкви не тільки під релігійно-церковним оглядом, але й з точки погляду політичного, бо кажуть, що признають тій справі величезне значіння релігійне і національне. А що національне значіння якогось питання входить особливо тепер в круг інтересів політичних, отже маємо тут не зазиване в папірці признавання, що нашу Церкву хотять розбивати з політичної причини.

5) Як підстави до розбивання нашої Церкви хочуть ужити „соток тисяч“ тих греко-католиків, що признаються до москвофілів або як автор статті каже до „русской національности“. В сім місци не хочемо розбирати питання, чи є в Галичині яканебудь підстава до творення з автохтонів „русской національности“, чи сі два словечка се просто партійне поняття, яке відноситься до одної струї внутрі українського народу, званої від давна москвофілською. Чи сяк чи так дивитися на ту справу, то важне тут передовсім це, що той, хто хоче розбивати нашу Церкву, думає се робити на підставі виразно політичній: на-

ціональній або партійній. При тім тасама справа для одного рода „охотників“ може мати вигляд національно-політичний, а для другого рода охотників партійно-політичний.

6) Найцікавіше твердження першого уступу полягає не на тім, що москвофіли хочуть взятися до розбивання нашої Церкви на тій підставі, що вони думають або говорять про існування соток тисяч своїх прихильників у Галичині, але на підставі твердження, що таку силу влада нашої Церкви ігнорує в церковній „огроді“. Се твердження найцікавіше в сім уступі з кількох причин.

Коли влада якоїсь церковної організації ігнорує частину своїх вірних, то причини того можуть бути дуже різнородні.

Ті причини можуть бути А) в предметі ігнорування або Б) в підметі ігнорування (або в обидвох).

А) В предметі ігнорування, себто в самих москвофілах, можуть бути такі причини:

а) Зникаюче число, з яким взагалі нема причини і нема про що говорити та ще й до того в церковних справах і то на ґрунті католицької Церкви! Що з тими „сотками тисяч“ щось не в порядку, свідчить уже само неозначене число, яке пригадує старогрецьке „мирійой“, себто „багато“, але кілька саме, не знати. У греків було воно настільки озна-

чене, що крутилося коло 10.000, а тут цілком не знати, чи поняття соток тисяч має фігуральне значіння чи реальне, а коли реальне, то чи се має значити 200.000 чи 300.000 чи 900.000.

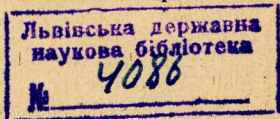
Крім того не знати, на якій підставі написано в „Русскім Голосі“, що москвофілів є сотки тисяч між греко-католиками. Коли на підставі останньої виборчої статистики, то їм далеко до соток тисяч. А коли автор статті мав на думці одну з виборчих статистик ще за старої ординації, то на се можна сміло показати цілі повіти, де від того часу зовсім зник москвофілський рух. Він вже в старих формах ніяким чином насадити не дасться. Був цілий ряд повітів, де москвофіли мали колись сто процент населення за собою, а тепер нема ні одного такого повіта, бо сеж була одна з фаз розвитку української нації, якого таксамо не можна вже завернути, як не можна з молодця зробити малої дитини. Одначе москвофілство може вернутися в іншій формі, чисто політичній, в якій воно є між усіми слов'янськими народами, почавши від польського, де нпр. партія ендеків (вшехполяків) все була москвофілська. Та це вже зовсім інша справа, якій треба присвятити окрему увагу в зв'язку з цілим рядом економічно-політичних справ.

б) Не знати також, що проєктодавці розбивання нашої Церкви радять ро-

бити в такім випадку, де батьки москвофіли а діти українці, як зправила буває: отже як вони собі уявляють окрему церковну організацію та її надбудову на такім тлі? Адже всякі політичні появи річ переходова і коли навіть стати на москвофілським становищі, що переходова також в нашім народі поява українства з його теперішною закраскою, то й тоді нема ніякої рації розбивати Церкву, бо коли б зникло теперішнє українство, то разом з ним з природи річи зникло б і нелюбе москвофілам теперішнє духовенство, зовсім таксамо як і з зниканням москвофілства в народних масах почало зникати і майже зовсім зникло москвофілське духовенство. Отже ніде так як тут не підходить розумна пересторога: „Ne misceantur sacra cum profanis“, себто не вільно мішати святих річей з буденними, звичайними, не святими.

Церква це свята річ і розбивати її задля появ не святих се злочин. Такою, як вона є, стала вона з розвитком нашого народу і про розбивання Церкви просто гріх говорити, гріх супроти Церкви і супроти свого народу — всеодно як той нарід назвати.

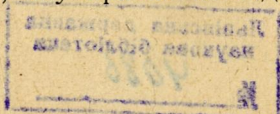
в) Причина ігнорування останків москвофілства внутрі греко-католицької Церкви може полягати також на тім, що сей рух під оглядом релігійним може бути на тлі католицької Церкви такий, що

сам себе засуджує на несерйозність. Се могло б бути нпр. тоді, коли б ідеологи того руху відносилися до католицької Церкви з невірою і ворожістю, а мимо того яв'ю не виступали з неї; далше, коли б між ідеологами того руху були відступники від католицької Церкви, а мимо того той рух хотів би грати роль чинника в греко-католич. Церкві; коли б ідеологи того руху були нпр. ліберали, яким усяка віра та Церква взагалі байдужі, але вони мимо того старалися б робити в ній галас з різних нецерковних причин і т. п.

Це справи настільки делікатні, що ми полишимо оцінку їх таки людям доброї волі між самими москвофілами, бо свої своїх найлучше знають. Та не можемо не зазначити, що де останки москвофілського руху на терені Церкви ігноровані, там вони самі себе до того довели. Але навіть дійсні останки людей москвофілських поглядів зазнають пошани в греко-католич. Церкві, коли самі себе не доводять до того, що їх треба ігнорувати.

Доказ, що вони зазнають пошани в наших церквах, може побачити кожний, коли в неділю в год. 8 рано прийде нпр. до церкви Успення Пресвятої Богородиці у Львові. Там може побачити, як всіми шанований п. меценас Заяць служить правильно до Служби Божої, яку правильно відправляє укра-

їнський священик. Вистарчить раз подивитися, як витаються з тим чоловіком знані всім українські діячі, щоб виробити собі переконання, що того чоловіка шанують, мимо його безперечно москвофілських поглядів.

Се не одиничні випадки. Подібною пошаною тішаються знані люди москвофілських поглядів, як прим. п. дир. Вербицький, що в Преображенській церкві Народнього Дому виконує час до часу поважні функції.

Б) Причини ігнорування могли б бути в церковній владі, але ж тоді ті причини треба б виказати. Церква і Влада її з природи річи мають сильний нахил обєднувати своїх вірних, якнайміцніше пригортати і привязувати їх до себе, а не відпихати. Це ж одна з суттєвих признаков Церкви, бо Церква основана на науці Спасителя, який учив любити навіть ворогів своїх, не то приятелів і членів Церкви. А по друге, Церква як така не може дозволити собі на відпихання своїх вірних навіть з практичних причин: се ж організація добровільна, а в наших часах і наша церковна організація в такому положенні, що з причин зовнішніх треба великої витревалости та нераз і пожертвування, щоб держатися тої Церкви. Отже як в таких обставинах церковна Влада могла б відпихати когонебудь зі своїх людей від своєї Церкви? Як вона ще до того могла б відпихати

навіть зорганізований рух, що має свої пресові органи, свої збори, свою управу?

II. Дальше москвофілський автор робить уніятській греко - католицькій Церкві отсі закиди:

„Греко-католическая Церковь в Галичинѣ еще до войны была украинизирована и сдѣлалась орудіем украинизаціи населенія. И никто в такой степени не испытывает на себѣ это особенное свойство своей Церкви, как именно русская греко-католическая паства. Никто из греко-католических епископов не обратился еще послѣ войны с посланіем к своим русским пасомым; ничтожное количество греко-католических священников русской національности уменьшается из года в год, так как кандидаты русской національности не принимаются в духовния семинаріи; тѣ русскіе греко-католическіе священники, которые еще имѣются, всячески притѣсняются своей церковной властью, которая еле терпит присутствіе русскаго духовенства в Церкви и ждет — не дождется, когда наши старички-уніятскіе священники вымрут окончательно; в русских селах состоят сплоть и рядом настоятелями греко-католических приходов священники украинских убѣждений, которые, за очень рѣдкими исключениями, работают на украинизацію русскаго населенія, не стѣсняясь ни в средствах, ни в приѣмах, вплоть до превращенія амвона в трибуну агитатора”.

В отсім другім уступі висказав москвофілський автор те, що вважає головним злом. Воно на його думку, полягає на зукраїнізуванні греко-катол. Церкви.

На чім саме полягало те зукраїнізування нашої Церкви в Галичині, він не

говорить. Правдою є, що богослуження задержано в старій формі і ніхто так не боронить тої старої форми богослужень від часів Володимира Великого як власне та галицька зукраїнізована греко-катол. Церква і її католицька Єрархія. Як відомо, українці на Волині домагалися і почасти вже й здійснили переміну староцерковної форми богослужень на українську під оглядом мови і напіву. Єрархія православної Церкви в Польщі пішла ще далше під сим оглядом, бо згодилася навіть на переклад староцерковних богослужебних книг на польську мову, що вже й виконано.

Тільки греко-катол. уніятська Церква в Галичині в цілості, від своєї Єрархії і духовенства почавши, на широким масам вірних скінчивши, ведена здоровим розумом твердо шанує традицію староцерковних богослужень в тій формі, в якій переняла їх від цілого ряду попередніх поколінь. Се ми галичани згідно і слушно вважаємо одним з найвиразніших доказів не тільки пошани своєї Церкви, але й духового здоровля своєї національно-соціальної збірноти. Інша річ зі справою т. зв. додаткових, побічних богослужень, молитов, суплікацій і т. п. Тут уся наша Церква, знов від Єрархії та духовенства почавши, на масам вірних скінчивши, і знов розумно та практично станула на тім, що всякі додаткові богослуження, молитви та су-

плікації можна і навіть треба виконувати в тій мові, якою говорить наш народ. І якби тут наш народ говорив великорусською мовою, такою як коло Тули або Костроми, то ми всі були б за тим, щоб додаткові богослуження, молитви й суплікації виголошувано в великорусській мові. А що тутейший народ говорить українською мовою, отже ми всі згодні в тім, щоб додаткові богослуження, молитви й суплікації виголошувано в українській мові. Згідна з тим також найвисша Влада Католическої Церкви, Апостольська Столиця в Римі, згідна не тільки на терені Церкви нашого обряду і нашого народу, але й на терені всіх обрядів та всіх народів, що під оглядом релігійним бачать свій головний центр і свою найвисшу Владу в Петровій Скалі. Тою церковною і національною єдністю на ґрунті своєї Церкви ми греко-католики галичани чуємося сильні і задоволені, нема в нас під сим оглядом ніякого роздору, ніякої боротьби, у нас панує під сим оглядом лад і порядок. Отже річ природна, що кожний, хто хотів би в тім порядку зробити якийнебудь вилім, зустріне серед нас одностайну думку й одностайний відпір.

З сеї очевидно здорової точки погляду, твердження москвофільського автора, що наша Церква в Галичині зробилася „оруддям українізації населення“, видається нам не так обидливим для на-

шої Церкви, як більше дивним і навіть комічним.

Наша Церква оруддям? Якто оруддям? А чи французька Церква, в якій люди моляться по своєму, по французьки, се також з тої причини оруддям? А Церква в Італії, в Німеччині, в корінній Польщі з тої причини, що там люди моляться по італійськи, по німецьки і по польськи, се також оруддям?

Та оруддям, але хіба ласки Божої, яка спливає на нарід, коли він у щирій молитві звязаний з тим найвисшим добром, до якого може підвестися думка і почування людини. Позатим не можна тут говорити про ніяке оруддям у відношенні до Церкви таксамо як православної Церква в корінній Московщині не може бути оруддям тому, що в ній народ молиться по своєму, по московськи.

Та ба, москвофілський автор бачить кривду в тім, що ніхто з греко-катол. єпископів не звернувся ще по війні з пастирським листом до своїх москвофілських вірних.

Розберім сей закид.

На якій же властиво підставі мав би якийсь греко-катол. єпископ писати пастирські листи до галицьких москвофілів? В нашім народі в Галичині ніхто, але то дослівно ніхто не говорить російською мовою, отже писати пастирські листи по російськи це все одно, що писати до нашого народу по чеськи, по

сербськи або по болгарськи і т. д. Се був би якийсь кепський дотеп, а пастирські послання до роблення кепських дотепів не надаються. Пастирі по засаді прийнятій в катол. Церкві мають відзиватися і відзиваються до своїх вірних в мові тих вірних, а не в мові для них чужій. Се засада, яку катол. Церква примінює й до нашого народу. На кожного, хто хотів би ломати ту природну засаду, дивимосся як на злочинця несповна розуму. А ломання тої засади уважали б ми злочинним викликуванням замішання в своїй Церкві.

Та може москвофілський автор не має на думці, щоб наші Владики в Галичині говорили до нашого народу по московськи й оповіщували до нього пастирські листи в московській мові. Може він хоче тільки того, щоб котрийсь з наших Владик або наші Владики взагалі звернулися до москвофілів з окремим пастирським листом, без огляду на мову. В такому разі той пастирський лист мусів би бути оповіщений на партійній засаді. Але тоді не було б ніякого оправдання для наших Владик якби вони не зачали писати й оповіщувати Пастирські Листи до людей всіх інших партій існуючих між нашим народом, отже до ундистів, до радикалів, до ФНЄ, до соціал-демократів, до Дружини Княгині Ольги, до КПЗУ, до націоналістів різного толка, а до кожного напрямку з о-

крема і т. д. без кінця. Був би се очевидно високо комічний абсурд, на який не міг би згодитися ніякий поважний чоловік, не то Владика Церкви.

Отже з якого боку не підійти б до сего домагання москвофілського автора, як його розуміють українці, — все з виконання того домагання вийшла б лиш дуже смішна річ і зовсім непотрібне замішання.

Та будьмо уважні і вслухаймося в саму суть того, чого навіть не говорить москвофілський автор, а про що він може задушевно, у скритости свого серця тільки мріє.

Він може вважати свій москвофілський табір, хоч той табір у зникаючій меншости, за властивий табір сего народу, що (по думці москв. автора) відповідає його минувшині, його інтересам і його будуччині — і на тій підставі може хотіти, щоби Владики нашої Церкви зверталися до того зникаючого табору з окремим посланням.

Чи се могло б статися?

Воно могло б статися, але з інших причин, ніж їх уявляє собі москвофілський автор. Пастирське послання Єпископа се офіціальний акт високого церковного достойника, отже він мусів би брати під увагу передовсім справи й інтереси Церкви навіть, коли вважав би вказаним спеціальним Пастирським Листом звернутися до одної з груп або з

групок людей, що справді душею належать або кажуть, що належать до катол. Церкви. Отже в данім випадку коли б якийсь Владика греко-катол. Церкви в Галичині уважав вказаним звернутися до москвофілів спеціальним Пастирським Листом, то в звязку з єдністю Церкви, за яку кожний Владика мусить дбати, мусів би москвофілам вирахувати їх гріхи проти тої єдності. Значить мусів би звернути увагу на поведення управ москвофілських установ, які в часі інвазії московських військ у Галичині за царату оповіщували протикатолицькі заяви іменем своїх москвофілських організацій. Мусів би їм вирахувати довгий ряд нападів на катол. Церкву в москвофілській пресі. А про інші шкодження греко-катол. Церкві в Галичині вже й говорити докладніше було б ніяково.

Чейже не про такого рода Пастирське Послання розходить ся москвофілському авторові від Владик Церкви. Ті послання без такого змісту не могли б обійтися, бо були б неправдиві, нещирі і цілком непотрібні.

Найвиразніший закид, який москвофілський автор робить Владі греко-кат. Церкви, се закид, що дуже маленьке число („ничтожное количество“) москвофілських священиків меншає з року на рік, бо москвофілських кандидатів не приймають в духовні семинарії.

Що старші москвофілські священники вимирають, се правда, але що москвофілських кандидатів не приймають в духовні семінарії, се вже більше скомплікована історія.

Передовсім правдою є, що теперішня греко-католическа Церква на Лемківщині приготує до духовного стану якраз москвофілських питомців. А що москвофілів не видно в духовних семінаріях у Львові, Перемишлі та Станіславові, то причина тому зовсім природна: до семінарій не приймається питомців на підставі їх партійної приналежності. А коли б те, що ми вважаємо партійною приналежністю, москвофіли хотіли уважати національною приналежністю, рахуючи себе до руської нації, то їй тоді з якої ж причини мали б вони займати місця в українських семінарах, де має виховуватися духовенство української національності, яке в українській мові має дбати про релігійне виховання своєї української пастви. Отже де ж тут кривда і на чім вона полягає?

Москвофілський автор пише, що в „русских селах“ у Галичині настоятелями греко-католических парохій всюди українські священники.

В цілій Галичині нема буквально ні одного „русского села“, коли під словом „русский“ розуміти великорусське населення. А коли під тим словом розуміти навіть москвофілів, то їй тоді нема

вже в Галичині чисто москвофілських сіл: від часу закінчення великої війни й упадку царської Росії та відколи простий народ в більшій масі побував на Великій Україні, ледви чи є вже десь яке село, де не було б свідомих українців. Бо такий розвиток подій — і завернути його вже даремна втрата сил. Як серед інтелігенції, так і серед простого народу вже щораз менше чути про москвофілів. І на те нема ради. А хто хоче вести пропаганду про культурний зв'язок всіх руських земель, тому очевидно ніхто з думаючих українців не буде сего брати за зло, коли та пропаганда не буде заперечувати очевидної правди: що є окремий український нарід, який кріпшає у своїй свідомості й росте мимо всіх трудностей, які йому роблять вороги.

Вільно кожному змагати до того, щоб український нарід відносився прихильно до Польщі, чи Росії, до польської, чи російської нації, але заперечувати існування української нації се вже просто анахронізм, який дуже дивно вражає всіх думаючих людей, що пережили велику війну і революцію в Росії, а особливо молодше покоління.

Щодо уживання проповідниці в цілях українізування руського населення, то се твердження криє в собі цілий круговорот див і нюансів, яких чужий чоловік взагалі не може зрозуміти. А саме:

Коли прийняти теорію про існування трьох руських народів (за якою заявлялися навіть найбільші учені та патріоти нашої землі, як приміром Костомарів і Липинський), тоді освідомлювання етнічної маси одного з тих трьох руських народів в тім, що та маса українська, не представляє ніякого злочину, бо се теза, яку обстоюють найвисші уми нації. Розуміється, вживати до того проповідниць не треба, бо се без проповідниць робить само життя і то робить в такому прискіпленім темпі, що нема вже ні одної закутини в краю, де та робота не відбувалася б, ба нема вже мабуть ні одної родини навіть у найтемніших селах, де люди не знали б, що відбувається боротьба між українством і москвофілством та що українство перемагає. Отже ніяким чином не можна вже говорити, що в Галичині існують десь „руські“ села.

Закид зроблений нашим священикам, немов би вони не стіснялися ні в средствах ні в способах, в першій половині комічний а в другій дуже сумний. Комічний він тому, бо кожний знає, якими тепер „средствами“ можуть розпоряджати наші бідні священики. Багато їх живе тепер в такій біді, що навіть дітей до школи посилати не мають за що. А щодо того, немов би вони „не стіснялися“ в способах, то сумний сей закид тому, бо він глибоко неправдивий. Хоч

які тепер часи руїни та ножівництва, хоч ножівництво проявляється часто густо в боротьбі між партіями не лише в нашім народі, але скрізь, хоч до проливу крови тут і там доходить також у боротьбі між українською масою та останками москвофілів, то на хвалу й честь нашого українського духовенства можна сказати, що досі не було ні одної доказаної вістки, немов би десь наш священник заохочував українців до насильства над москвофілами.

III. Дальше москвофілський автор статті пише ось що:

„Однако не смотря на такое всѣм извѣстное плачевное положеніе русской паствы в греко-католической церковной огрядѣ и очевидную для всѣх, по етому, необходимость организации русских греко-католиков для защиты ихъ правъ в Церкви, вопросъ этотъ какъ-то не сдвигается съ мѣста”.

Дивне явище стверджує в сім уступі москвофілський автор. Бо дійсно, коли українство своєю природною силою заливає вже останні острови москвофілів, коли вони розуміють небезпеку, яка загрожує їх рухові, і коли вже не раз в останніх літах займалися питанням як себе ратувати, — то чому ж та пекуча для них справа „не здвигается з місця“?

Видко, що мусять бути якісь, що так скажемо, органічні та глибоко сягаючі причини такого дивного явища як брак оборони перед очевидною смертю.

На нашу думку ті причини коріняться таки в самім москвофілстві і в розвитку подій, які приносить життя. Всі знаки показують на те, що старого москвофілства в нашім народі обстояти й оборонити вже не потрафить ніяка сила, що виходила б з нашого народу. Його може консервувати ще якийсь час тільки чужа сила, але й то з марним успіхом: бо з народних мас підіймається щораз душий український національний рух, готовий навіть на найбільші жертви. З тим рухом йде все, що живе в нашім народі, отже побороти сей рух вже ніхто не потрафить, хіба фізично знищив би весь нарід. І якраз се, що стверджує москвофілський автор, а саме, що справа організації москвофілства не здвигається з місця, це один з найкращих доказів, що український рух це рух в основі своїй сильний і природний. І хоч у нім також лучаються нездорові прояви, як зрештою в кождім сучаснім національнім русі (нпр. занадто вибуялий націоналізм), то всетаки живого українського руху не можна й порівнювати з ніякою мертвеччиною. Сей рух очевидно й дорешти залле на своїй етнографічній території все, що противиться його органічному розвиткові. Також москвофілського автора дивує факт, що останки москвофілства в боротьбі з українством не здвигаются з місця. І тому він застановляється над сим для

нього дуже дивним явищем тай пише так:

IV. „Чѣм же объяснить это как ни как, весьма странное явление? Прежде всего, конечно, одчужденностью, давно уже возникшей между русской греко-католической паствой и ея Церковью, как организацией на почвѣ расхожденія по основным вопросам національного характера. Русская греко-католическая общественность видит в своем украинском духовенствѣ и епископатѣ чуждых ей и враждебных в національном отношеніи людей. А с другой стороны, украинскій священник и епископ тоже чувствуют себя чуждыми своим русским пасомим, в которых они видят препятствіе на пути к достиженію своих украинских цѣлей, которое им нужно так или иначе преодолѣть. Кроме того, имѣется еще отчужденіе и расхожденіе на строго церковной почвѣ. Русскій греко-католик горячо предан своему восточному православному обряду, и его христіанское міровозрѣніе не перестает быть православним не смотря на его приверженность к единству Церкви Христовой и Папѣ Римскому, как Первоіерарху Вселенской Католической Церкви”.

Як дуже дивним став останок москвофілського руху від часу упадку царської Росії, таксамо дивний спосіб думання його ідеологів. Нпр. тут москвофілський автор виправдує мертвоту свого руху відчуженістю москвофілів в нутрі греко-католическої Церкви — від тої Церкви як організації, а саме на ґрунті розходження в основних справах національного характеру.

Що за диво!

А чому ж на Волині в православній

Церкві, якої ерархи майже всі не-українці, так живо кипіла донедавна і тепер ще жевріє боротьба української пастви з чужою їй ерархією за національний характер Церкви? Чому ж там взагалі нема москвофілського руху між автохтонним українським населенням, хоч є і православя і московська ерархія в тім православі. Отже щось тут не в порядку з міркуваннями москвофілського ідеолога. Бо ж повинно бути якраз навпаки, як він пише: коли галицькі москвофіли бачать в українській Епископаті та духовенстві чужих і національно їм ворожих людей, то се ж повинно було вже давно спонукати москвофілів до якоїсь реакції. Але до якої?

Чи можуть нпр. галицькі москвофіли автохтони виступити перед світом з такою заявою:

„Ми уроджені в Галичині москвофіли, як нас називають українці, або русські, як ми називаємо самі себе, не можемо витримати в греко-католицькій Церкві, бо в ній додаткові богослуження, молитви, суплікації, св. сповідь, проповіді і т. д. відбуваються в мові, якої не знали ні наші батьки, ні мами, ні якої ми не розуміємо. Тому хочемо, щоб всі ті річі, особливо проповіді, відбувалися московською мовою, головно в рязанській або тульській наріччі, котре лучше розуміє місцевий нарід, а для мо-

сквофілської інтелігенції на літературнім язиці Пушкіна і Достоевського“.

Загальний сміх викликало б в цілім краю і народі нашім таке домагання. А прецінь се властива мрія автора статті в „Русскім Голосі“, яку розбираємо. З якоюж радістю побачив би він на проповідниці в Преображенській або Успенській церкві у Львові московського священика зпід Тули, Рязаня або Тамбова, який виголошував би тут у Львові проповідь „на русском языке“! Та що тоді зробила б маса українських вірних, навіть якби українська інтелігенція не висказала ніякої думки про таку проповідь? І як у скорім часі виглядали б ті церкви, де московські священики греміли б „центральною русским наречем“? Відповідну картину легко собі уявити. А може й трудно, бо хто годен предвидіти всі роди дивовиж і дивоглядів, які вийшли б з тої одної дивовижі, якби в церквах Галичини проповідували рязанським діалектом або „на літературном русском языке“ (бо тих двох появ тутейший народ тай тутейший інтелігент не відріжнив би).

В усякому разі се безвиглядна річ в часах розбудженого націоналізму мріяти про накинєння українському народові в Галичині в уніятській Церкві рязанських проповідей. Прищіплення тут замилювання до російської (великоруської) мови очевидно можливе, але на-

пихання її в Церкві нашому народові може викликати тільки противний наслідок, зрештою таксамо як напихання всякої іншої чужої мови.

Та є в висше наведенім уступі статті москвофілського автора ще дивніше місце ніж щойно обговорене. Він твердить немов би „руський гр.-католик“ розходився з гр.-катол. Епископатом і духовенством на строго церковнім ґрунті, а саме тому, що світогляд того „руського греко-католика“ по думці москвофілського автора не перестає бути православним мимо його прихильности до єдності Христової Церкви і римського Папи.

Тут що крок то диво і баламуцтво. Передовсім не знати, що значить у москвофілського автора „руський греко-католик“. Чи се поняття відносить він до всіх греко-католиків у Галичині, чи тільки до москвофілів греко-католиків, чи може лише до емігрантів з Росії, які прийшли сюди як православні і навернулися на католицизм. Найдивніше було б, якби він поняття „руський греко-католик“ у звязку з православним світоглядом відносив до всіх греко-католиків у Галичині, бо се очевидно не годилося б з дійсністю.

Під поняття „православя“ галицький греко-католик може вкладати ріжний зміст, залежно від того як він відноситься до католицизму та який його

рівень загальної освіти, інтелігенції, сили обсервації, релігійної освіти, знання обрядових справ, політичних проблем, бувалости в світі і т. д.

Наведу кілька прикладів.

1) Є такі галицькі греко-католики, які слово „православний“ прикладають до себе, розуміючи те слово етимологічно. То значить — вони переконані, що вони право (себто „так як годиться“) славлять Бога, — а все інше їх зовсім не обходить. Вони цілком не займаються тим, що є також християни, які не визнають Св. Отця в Римі Головою Церкви, а мимо того називають себе „православними“. Як є люди, що не цікавляться політичними ріжницями, так є також люди, яких не займають ріжниці релігійні. Ті люди мають тут свою церкву, свою парохію, свого священика, свої відправи, до яких вони привикли, свої напиви, свої місця в церкві, вони твердо вірять у святість своєї релігії, Церкви й обряду і цілком не застановляються над тим, чи хтось поза ними слухно чи неслухно називає себе „православним“.

2) Та є другий рід галицьких греко-католиків, яких болить баламуцтво роблене нарочно зі словом „православний“. Се вже люди більше вдумчиві. Щоб уникнути того баламуцтва у приложенні до себе самих та до своїх дітей, вони люблять, коли священик у церкві не говорить „і всіх вас право-

славних християн“, хоч у глибині душі або радше серця їм і подобається стара форма може з привички, може з традиції батьків, а може просто своїм етимольогічним змістом. Але задля ясности в релігійних справах вони не хочуть старої форми, зовсім подібно, як не хочуть старої форми „Русь“, „руський“, хоч знають, що в тій формі нема ніякої образи, бо тої форми століттями уживали наші батьки і діди.

3) Третій рід галицьких греко-католиків під поняттям „православя“ розуміє менше більше те, що можна б означити як „перверзія всякої порядної віри“. Який же зміст криється в їх розумінні під поняттям „православя“? Передовсім фальш, бо вони незєдинене з Римом православя вважають кривославієм, а то на тій підставі, що чули або читали, як московська світська влада надуживала того православя до своїх брудних і поганих цілей, як на чолі православної Церкви клала всемогутного офіціра від драгонів у так зв. „Святішім Синоді“, як з православних священиків робила поліційних шпівнів-донощиків, як насильством ломала св. Уніятську Церкву за царя Николая, як стріляла в наш нарід на Холмщині і Поліссі за те, що він держався своєї Уніятської Церкви, як кнутами його била і на Сибір вивозила, як мордувала його священиків, як відбирала його церкви, як наси-

лувала його совість і як через те та світська влада старої царської Росії сама собі викопала могилу і повалилася в неї. Галицькі греко-католики, що мають такий погляд на православя, бачать в нім олицетворення всего поганого й осоружного, бачать в нім нездібність до опору світській владі, бачать в нім погане вислугування їй, словом бачать у православію погань, перед якою в нутрі своїм здрігаються як перед усяким запроханим чорним насильством і нікчемністю, що прикриває себе високим ідеалом.

4) Четвертий рід галицьких греко-католиків бачить у православію релігію форми, то значить глибокі поклони, численні роблення по можности великих знаків хреста від чола аж до стіп, довжезні відправи і тяжкі пости без огляду на здоровля людини. Сей четвертий рід галицьких греко-католиків ділиться на два підряди: один з тих підрядів дивиться на таке православя з симпатією, а другий підряд дивиться на ті форми православя з немилим внутрішнім почуванням.

5) П'ятий рід галицьких греко-католиків має в собі справді „православний світогляд“, оскільки се, що ті люди думають про віру й Церкву та її організацію, можна взагалі називати світоглядом. А саме ті люди утотожнюють православя з участю світських людей, мі-

рян, в управлінні Церквою. Їм подобається в думках те, що православя допускає світських людей на свої офіційні збори з рішачим голосом. А далі того рода галицькі греко-католики мішають вже православя з протестантизмом, любуються у виборности священників, згл. проповідників і т. п. Та сего рода люди звичайно заражені сектанством або й цілковитим лібералізмом. Їх небагато. Назагал греко-католицизм у Галичині се моноліт в порівнанні з православям і навіть в порівнанні з римо-католицизмом у бувшій російській Польщі, не кажучи вже про протестантизм.

6) Є ще й такі галицькі греко-католики, які під православям уявляють собі якусь релігійну мрійливість, трохи подібну до філософічного роздумування над Плятоном, а трохи покриту покростом теософії. Се зрештою люди з вдачі спокійні, неактивні, які свій ідеал спокою чи неробства олицетворюють собі в образі своєрідного „православя“.

7) А є також тут і там такі спорадичні галичани греко-католики, які православя лучать з автокефалією з національних причин. Сі знов діляться на два підряди. Одні з них мають на думці цілковиту автокефалію, себто схизму. От нпр. таку як у Канаді т. зв. Українська Автокефальна Церква, якої „вірні“ гуртуються більше коло політичної газети „Український Голос“ у Вінніпегу, ніж

коло свого віроісповідання та Церкви його. Те „автокефальне православя“ покликане до життя галицькими атеїстами, вихованими старою радикальною партією, яка колись мала ще в своїй програмі клич „раціоналізм у справах віри“. Але навіть ті галицькі греко-католики, що симпатизують з таким „православ'ям“, бодай дотепер не думають серйозно йти за кличами такої автокефалічної схизми, лише часом щось таке зроблять або скажуть, що воно виглядає, якби вони ждали на такий рух. А другий рід „автокефалістів“, що граються в думках зі словечком „православ'я“, має на думці щось таке як окремий патріярхат, розуміється у звязку з Апостольською Столицею в Римі, тільки з якимсь неозначеним „більшим кругом ділання“, ну і з більшим жезлом ніж мають звичайні Владики та з більшою „повагою“.

Се були б назагал всі роди менше і більше неозначеного, як Протей мінливого і змінчивого православ'я, яке уявляють собі зрештою нечисленні і нескоординовані групки галицьких греко-католиків, бо загал їх, як сказано, се справжній моноліт, коли взяти під увагу, що не розшастала його ні велика війна з переходом великих армій (в яких були не лише люди різних преріжних вір, але й безвірки), ні дуже інтензивна агітація варшавсько-польського пра-

вослава, римо-католицизму та численних сект і деномінацій, не кажучи вже про різні політичні партії.

Заслуга в тім поруч праці тих уніятських Єрархів, які можуть працювати, безперечно тої сірої маси нашого греко-католицького (якже часто недоцінюваного!) духовенства та монаших Чинів, мужеських і жіночих, які працюють не раз серед найтящих обставин.

Де тут місце на якийсь „православний світогляд“, не знаю, хоч вдумуюся навіть в найменші відтінки всего, що в Галичині лучиться в галицьких головах з поняттям православля.

В усякому разі можна сказати, що ті галицькі греко-католики, які мають у душі „приверженность к единству Церкви Христовой і Папѣ Римскому“, не підуть за москвофілським автором статті в „Русскім Голосі“ і не будуть розбивати греко-католицької Церкви в Галичині, хочби він не знати як агітував між ними. А знов та частинка греко-католиків, що пішла б на його пляни, се греко-католики тільки по метриці. Їх нам не було б жалко і їх дуже небагато.

Греко-католицька (уніятська) Церква як організація се дуже виразна індивідуальність, яка має від століть зовсім інакші формальні підстави ніж інші того рода церковно-обрядові організації внутрі Католицької Церкви. Має також інакші розвоєві тенденції під оглядом

формально-обрядовим. Нема сумніву, що ділають у ній також інакші культурні складники як в інших обрядово-церковних організаціях Католическої Церкви. Аналогію до тої обрядово-церковної індивідуальності можна бачити просто в індивідуальностях поодиноких людей католицької віри, які мають різні здібності, різне виховання, різні особисті цілі і різні зовнішні життєві умови, але всі ті люди мають у своїм нутрі католицьку релігію, всі вони душею линуть до Христа і до центра християнства, до Петрової Скали в Римі. Різниці між ними дуже великі і різноманітні в найрізніших напрямках. Однак ті різниці зовсім не перешкоджують їм у здійснюванні своєї релігійності, яка в основі своїй тасам в усіх, хоч у проявах дуже різноманітна. Ніхто в тій різноманітності не бачить нічого злого, бо се природна поява й інакше не може бути. Та різноманітність представляє навіть велику красу особливо тоді, коли зберігаючи свої різниці держиться великої єдності, на якій основана Церква Христова. В такій стані справ кожна людина католическої віри при всіх різницях її у вдачі та в долі своїй се немов промінь, який душевно має один центр свого походження: в містичній тілі Христа, репрезентованім Апостольською Столицею в Римі. Сума того проміння становить ясну струю, коли взяти під увагу обря-

дово-церковну організацію нашої Уніятської Церкви, але та струя без свого центра в Римі немислима.

Тою окремою струєю у великій спільноті катол. Церкви стали наші батьки добровільно — і се на віки рішаюча спонука для нашої вірності Апостольській Столиці та для нашого спеціального релігійного забарвлення і його теплоти. Насильством навернені племена і народи не мають такого відношення до Церкви, в якій опинилися. І тому скорше або пізніше виринає серед них бунт, який кінчиться кривавою руїною. В тім треба шукати великого бунту німецьких протестантів, яких батьків цісар Карло кривавими мечами „навертав“ на католицизм. В тім треба шукати також головної причини теперішнього масово-кривавого безбожництва в Росії, яку очевидно княжим примусом „навертали“ колись на християнство: бо коли Володимир в такім культурнім Києві дозволив собі зганяти до хрещення народ (який був настільки не підготований до прийняття християнської віри, що плакав і тяжко нарікав, коли його ідоли кидали в Дніпро), — то можна собі уявити, як „навертали“ на християнство княжі урядники Володимира і синів його далекі від міст племена, розсипані по лісах над Окою, Волгою і Камою... При такім поведенні моральні скарби Христової віри мусіли стати на-

довго мертвим капіталом. Вони блистіли крізь тьму, але ужитку з них не мали ті, що добровільно тих скарбів у свою душу не прийняли. Тому не мали вони й позитивного особистого відношення до тих скарбів. А ми, уніяти греко-католики, таке особисте відношення до моральних скарбів Христової віри і Церкви маємо, хоч воно не раз калічене і затемнюване різними агітаціями. До таких агітацій зачисляємо й ту, яка проявляється і в „Русскім Голосі“ м. і. в статті, яку розбираємо.

Якби галицькі греко-католики прийняли за свою тенденцію автора тої агітації, тоді наша Уніятська Церква була б наражена на дві великі небезпеки:

а) Тоді наша Церква зачала б розливатися в якімсь кориті без урегульованих берегів подібно, як розпливається незєдинене православля.

б) Тоді наша Церква зачала б затрачувати свій позитивний релігійний зміст, який переходив би в пустоцвіт форм і виключно земських, політично-національних плянів і цілей.

На таке ми, уніяти, свідомі великої вартости своєї Церкви в її традиційних формах, рішучо не підемо, бо тоді ми згодилися б на підкопання і зруйнування нашої Церкви, нашої культури, нашої будуччини. Тут і не лише тут...

V. До найцікавіших але й найтем-

ніших місць цілої статті москвофілського автора в „Рускiм Голосі“ належить отсе місце:

„Другими словами, рускій греко-католик, если он сознательно относится к своей вѣрѣ, является убѣжденним уніятъ, который видит в своей Церкви не временную переходную ступень из одной церковной ограды в другую, но самодовлѣющую величину в христiанском мiрѣ, дорогую ему благодаря свойственному греко-католичеству синтезу православiя и католичества. Между тѣм, столь возвишенное пониманiе унii и Греко-катол. Церкви, вполнѣ доступное даже для русскаго крестьянина-греко-католика, далеко не всегда свойственно, как это ни странно, не только рядовому украинскому духовенству, но и епископам-украинцам”.

1) Се правда, що коли український греко-католик свiдомо вiдноситься до своєї віри, тоді він переконаний уніят. Та не можна сего сказати про всіх москвофілів, які мають греко-католицькі метрики. Довгі десятиліття треваюча агітація в пресі й видавництвах галицького москвофілства, яка проповідувала, що сила Росії або триєдиної Русі полягає на трьох відомих китах, цареславiю, православiю і народности (розумiється „русской“), не могла лишитися без слiду. Та довголітня агітація дала як овоч на Лемківщині варшавське православ'я і спроби розбивання православ'ям нашої святої Уніятської Церкви також декуди поза Лемківщиною, нпр. у Галичі, не кажучи вже про галицьку еміграцію за морем. Се типовий плід думок, які пони-

жують Церкву до знаряддя світської політики, толкуючи простому народові, що Русь в значінні Росії може бути тільки тоді міцна й велика, коли буде єдина і сперта на одній вірі, а саме на православній, з Римом незєдинений, на одній владі, а саме царській у Москві, та на одній народности, а саме „русской“, яка не признає ні українського, ні білоруського народу та їх прав на розвиток. Захоплені тою ідеологією люди звичайно не були „переконаними уніятами“, а найгорячіші з них стали просто відступниками від католицької Церкви.

2) Се правда, що переконані уніяти, свідомі високої вартости своєї церковної організації, не бачать у ній тимчасово-перехідного ступня з одної церковної „огради“ в другу, тільки самовистарчальну і дорогу їм величину в християнськiм світі, — але неправда, немов би уніятська церковна організація була якоюсь окремою християнською Церквою: се дуже важна і дуже дорога для нас окрема церковна організація, а не окрема Церква, бо ми переконані уніяти вважаємо себе католиками, отже членами загальної, католицької Церкви так само добре як католики французи, італійці, німці чи американці. А наша окрема церковна організація самовистарчальна для нас під оглядом релігійним передовсім тому, що вона католицька. Коли ж у наших писаннях і розмовах

пишеться та говориться про уніятську Церкву, то переконані уніяти мають при тім на думці окрему церковну організацію, а не окрему християнську Церкву.

3) Се правда, що галицький греко-католицизм або уніятська Церква в значінні окремої церковної організації представляє властиву синтезу Сходу з Заходом, але не можна сказати, що синтезу православя з католицизмом, хіба що під православям будемо розуміти те православя, яке представлене в попереднім уступі під IV, I. Але такого православя автор москвофільської статті очевидно не має на думці. Для нього „возвишенное понимание Унии і Греко-католической Церкви“ полягає на синтезі московського незєдиненого православя з католицизмом: але така синтеза існує тільки в уяві його і дуже малої горстки йому подібних. Великий загаль переконаних уніятів такої дивовижної синтези не признає. Вона для нас взагалі неможлива, ба навіть немислима, бо незєдинене православя і католицизм се для нас противенства, які не дадуться погодити. Синтезу робиться, чи радше синтеза сама природно твориться з тих чинників, які до себе добровільно і з охотою горнуться, а не з тих, які хіба насильством механічно можна помішати, як мішала православно-поліційна Росія наших уніятських братів на Холмщині з незєдиненими православними:

тюрмою, буками, ломанням костей, розстрілами та Сибіром. Се не синтеза, а мордівня. І як наші брати на Холмщині та на Підляшші не годилися на таку „синтезу“ навіть під тягарем найтяжчих тортур, то напевно не згодимося ми під впливом паперової агітації.

4) Правдою є, що форма обряду нашої Унії представляє синтезу форм східних і західних, одначе й тут не можна сказати, що це синтеза форм православних з католицькими, бо східні форми нашого обряду перенесли в уніятську церковну організацію наші Владики від часів св. Кирила та Методія, які з православ'ям у значінні незєдинення не мали нічого спільного. Ті східні форми для нас, переконаних уніятів, і для нашої уніятської Церкви дійсно дорогі. Але се для нас форми ужиткові, а не музейні, живі а не мертві — і якраз тому ми, переконані уніяти, не обстоємо за всяку ціну мертвої незмінности обрядових форм. Ми дивимося на обрядові форми як на витвір розвитку нашої церковної організації, а не як на якесь „табу“, якого з забобонним острахом ніколи і в ніяких обставинах не вільно змінити. В нас незмінні тільки догми нашої католицької віри, тої самої, що її визнають в Римі, а обрядів своєї Церкви не вважаємо незмінними. Боротьбу во ім'я незмінности обрядів вважаємо нерозумною, а так званий клич „чищення

обряду“ вважаємо смішним: бо коли раз прийняти засаду чищення обряду та його форм, тоді в кожній християнській Церкві мусілося б дійти аж до форм жидівської святині в Єрусалимі.

5) Всі ті погляди переконаних уніятів однакові в душі наших селян, міщан, робітників, інтелігентів світських і духовних, аж до наших Єрархів включно. Так всі ми розуміємо нашу церковну організацію та обрядові форми її і нема між людьми доброї волі в нас ні сліду інакшого розуміння ні в минушині нашої церковної організації, ні в її сучасности. Всякі затії в цілі внесення замішання в таке розуміння нашої святої Уніятської Церкви та обряду її все були і тепер можуть бути роблені тільки неуніятами, навіть коли вони мають ще в руках уніятські метрики або й достоїнства. Тому закид, який москвофілський автор робить нашим Епископам українцям, немов би вони не мали „возвишеннаго пониманія Унії“, яке має наш простолюдin, заслугував би на велике обурення й дуже гостре нап'ятування, якби не було в нім очевидної смішности. І тому переконані уніяти читають такий закид тільки з гумором, подібним до того, з яким колись читали ми незду характеристику німецького обсерватора внутрішніх відносин царської Росії, який писав: „In Russland herrscht Absolutismus gemildert durch

Korruption“.³⁾ А про відношення статті москвофілського автора до наших уніятських Владик можна сказати, що в його відношенні до наших Єпископів панує злоба, злагіднена власною мимовільною смішністю автора.

VI. А даліше москвофілський автор статті в „Русскім Голосі“ характеризує греко-католицизм українців ось як:

„В греко-католициствѣ украинца большую роль играет его „западофилство“, которое приводит подчас к такому предпочтению начал западного христианства, что украинец упускает из виду самую суть унии — идею единения Церквей, как равноцѣнных величин. Даже некоторые греко-католические владыки допускают подчас в этом отношении такие уклоны, как будто они заинтересованы не в укреплении своей Греко-католической Церкви, но в ликвидации ее посредством латинизации”.

Тут маємо знов таку суматоху та неозначеність понять і думок москвофілського автора, що треба знов спинитися, щоб провіяти се місце, бо інакше воно в невироблених умах може викликати спустошення.

Отже передовсім москвофілський автор не говорить, що він розуміє під „началами“ західного християнства. Щоб даліше застановитися над його статтею, треба перемогти сю трудність, себто треба собі уявити, що він може розуміти під „началами западного християнства“,

³⁾ „В Росії панує абсолютизм злагіднений корупцією.”

очевидно у відріжненні до начал східного християнства.

Коли взяти під увагу цілість його статті, де він пише про прихильність навіть своїх сторонників, себто москвофілів, до єдності Христової Церкви і Папи Римського (пише великими буквами) як Первосвященника Вселенської Католицької Церкви (все те він пише великими буквами), — то можна прийняти, що він не хоче видвигати різниць в релігійно-догматичних „началах“, а приймає за добрі ті, які до вірування подає тойже Первосвященик Вселенської Церкви. Отже тоді лишаються „начала“ (початки, принципи, засади) західного християнства історично-організаційного та культурного змісту, до яких на його думку українці греко-католики занадто пристращаються і тому, так думає москвофілський автор, тратять з очей саму суть Унії: ідею зєдинення Церков як рівноцінних величин.

Отсі його закиди й треба собі усвідомити.

Перша історично-організаційна засада західного християнства, яка відріжняє його від східного християнства, полягає на тім, що західне християнство все якнайбільш рішучо обстоювало повну, релігійно-церковну та внутрішню церковно - організаційну незалежність Церкви від світської влади. На тім полягає одна з головних

ріжниць між обома типами християнства. Але під сим оглядом ніяка синтеза тих двох типів християнства в життєвій практиці неможлива. Західне християнство віками виробило під сим оглядом світогляд немов у камені витесаний, твердий і неуступчивий, який в однім зі своїх пастирських листів так представляє Преосв. Григорій Хомишин:

„Свята католицька Церква наднаціональна, одиаче не ексклюзивна, вона обіймає всіх своєю зичливістю і любовю. Вона хоче всім служити для добра всіх, наслідуючи в тім свого Основателя, котрий посвятив себе для добра всего людства, посвятив себе з любови і милосердя, але не з конечности, не з поневолення і якої-будь залежности. І тому св. катол. Церква, від ніякої земної сили незалежна і понад всіх висша, виконує своє післанництво і свій хосенний вплив для всіх, що хотять з нього користати, подібно як сонце висше понад землею своїм світлом і теплом дає життя цілій природі.

„Задля сеї причини катол. Церква в сповнюванні свого післанництва не тільки не може підчинитися в залежність ніякій власті і силі земній, але навіть не може дозволити себе трактувати нарівні з іншими світськими та земними чинниками як рівна з рівним, а вже ніколи не може служити, або навіть толерувати напрями противні і шкідливі вірі й релігії, не може також дозволити запрягти себе до воза політичних та партійних терть і пристрастей та дозволити їм вислугуватися собою.

„Свята католицька Церква се воююча Церква на землі. Вона поставлена над народами і царствами, щоб викорінювати, бурити і нищити зло, гріх і моральну гниль, а натомість насаджувати і поширювати добро, чесноту і святість. „Се поставихь тя днесь надь язики и надь царстви, да искорениши, и разориши, и расто-

чиши, и паки созиждеши, и насадиши". (Єрем. I. 10). Католическая Церковь имеет перед очима слова Иисуса Христа, который сказал: „Не приидохоу воврещи миръ, но мечъ". (Мат. X. 34.).⁴⁾

Ось одно з організаційних начал, одна з засад західного християнства, яке не піддається в залежність ніякій світській влади і ніякій земній силі. Значить ніякій струї, всеодно чи вона соціальної натури чи національно-політичної, хоч західні люди, католики, виховані на тім началі, можуть служити і служать вірно так поодиноким націям, державам, як і суспільним клясам чи станам, коли дозволяє їм на те їх совість, їх віра, їх Церква. А під сим оглядом начало східного християнства зовсім інакше: воно підчиняється в залежність світській владі навіть у внутрішньо-церковних справах! Так було вже за царів византийських, так було за царів руских в Росії, де доведено до того, що звук шпорів офіцера від драгонів більше значив на засіданні Святішого Синода, ніж голос митрополитів та єпископів православних разом взятих. Так є тепер в СРСР, де московський „блюститель“ патріяршого престолу митрополит Сергій до тої міри піддався безбожній владі Совітів, що оповістив всьому світу не-

⁴⁾ Пастирський Лист Григорія Хомишина, Єпископа Станіславівського, про завдання священничого стану. Гл. „Нова Зоря" ч. 1219 з 12. III. 1939 і окрема брошура, видана в Станіславоу.

правду, немов би в СРСР не було переслідування Церкви Христової.

Подібна менша або більша залежність духовенства та єрархії східних християнських Церков від світської влади є в кожній країні середньої та східної Європи, де тільки існує православна Церква незєдинена з Апостольською Столицею.

Річ ясна, що ми, галицькі українці уніяти, маючи перед собою такі два різні види „начал“ західного і східного християнства, дійсно і всеціло даємо „предпочтеніє“ началам західного християнства, бо в глибині нашої душі маємо вкорінене переконання, що того роду західні начала без порівняння висші від східних начал та одиноко достойні Христової Церкви і Проводу її.

Маючи такі погляди на ті начала обидвох типів християнства,⁵⁾ не можемо признавати рівноцінності обидвох Церков під різними оглядами. Вони нерівноцінні вже тому, що не може бути рівноцінна частина супроти цілоти, відтята галузь супроти цілого дерева, хоч ясно, що в обох Церквах

⁵⁾ Розуміється, се невиключена річ, що „начала“ властиві Сходові можуть у поодиноких краях проявитися й у суспільностях, виховуваних на засадах західного християнства: тоді така інфільтрація доводить очевидно до ослаблення й катастрофи західні народи далеко скоріше ніж східні, бо східні вже привикли до своєї не-дуги.

є рівноцінні складники, яким і признає рівноцінність католицька Церква. Нпр. рівноцінні в обидвох Церквах, західній і східній незєдиненій, священня ерархів і всіх священників, рівноцінне уділювання всіх Святих Тайн, хоч у східній незєдиненій Церкві розводи супружеств стають такі часті і такі легкі, що західна Церква з таким „уділюванням“ Св. Тайни супружества погодитися не може. Крім висше згаданих ріжниць дуже важного організаційного начала незалежности Христової Церкви від сил світа сего є ще інші ріжниці в началах ріжного рода. І так:

1) Західне християнство, раз принявши в свою многогранну синтезу ряд східних зєдинених Церков, як коптів, абісинців, сиромаронітів, т. зв. чистих сирійців, сирохалдейців і сиромалябарців, вірмен, греків, мельхитів, українців, болгар і т. д. і признавши їх зєдиненим Церквам уживання їх мови старої чи нової в їх богослуженнях та навчанні релігії, вже обстоює ті мови і форми їх. Не бачимо зберігання такого начала та оборони його у східних, незєдинених Церквах, що зрештою мусить бути звичайним наслідком, послідовною консеквенцією їх віками триваючого животіння в цілковитій залежности від сил міра сего.

2) Західне християнство, признавши східним зєдиненим Церквам ряд окре-

мих літургій, свят, постів і навіть різних законних постанов, шанує все те і без життєвої потреби не змінє.

3) Дуже важна різниця в началах виховування та всего життя західного християнського духовенства в порівнанні зі східним полягає на тім, що західне духовенство виховується для життя і праці в безженнім стані. Воно всеціло може посвятити силу свою службі у винниці Христовій, коли сила східного, жонатого духовенства з природи річи мусить бути поділена між Церквою й родиною. А чим неспокійніші часи на-двигаются на неї, тим тяжчий стає родинний тягар. Та хоч століття й особливо виразно останні часи цілком ясно доказали, що безженне духовенство може без порівняння більше зробити для добра Церкви і народу свого, хоч сей факт признали вже навіть найвизначніші світські мислителі і філософи, між ними й ворожі Церкві,⁶⁾ то східне християнство незєдинене все, а зі зєдиненого частина дальше обстоє „начало“ жонатого духовенства. Ми належимо до тих уніятів, які обстоють начало західне, бо воно дає очевидно більшу силу церковній організації. І на се власне на-

⁶⁾ Гл. брошуру п. з. Справа целібату, статті Преосв. Григорія Хомишина і професора Ренануса. Львів, 1935. Бібліотека Української Католицької Організації. Відбитка з „Нової Зорі“. Ст. 69+3 нпг. Формат: 16.6×11.7 см

тякає москвофілський автор, коли пише, що деякі греко-католицькі Владики допускаються „ухилів“, — та він рішучо фальшиво інтерпретує заміри тих Владик кажучи, немов би вони були заінтересовані не в укріпленні своєї греко-католицької Церкви, але в ліквідації її через латинізацію.

Загальний закид „латинізації“ належить до найбільш мрачних і найбільше безпідставних закидів, які підносяться з москвофілської та з московської сторони проти нашої уніятської Церкви взагалі та деяких її Владик спеціально. Придивімся ближче на конкретнім прикладі закидові „латинізації“.

У східних незєдинених Церквах в місяці маю не було і нема спеціальних відправ в честь Матери Божої. Західна, латинська Церква ввела ті відправи і вони прекрасно прийнялися та дуже причинилися до оживлення й піднесення релігійного життя в латинській Церкві. За прикладом латинян введено правильні маєві богослуження також в нашій уніятській Церкві. Чи се латинізація?

Коли взяти під увагу, що маєві богослуження введені в нашій уніятській Церкві в нашій обрядовій формі, то се очевидно розумне скріплення не лише релігійного життя в нашій Церкві, але також звеличення нашого східного обряду і форм його. Се таке ясне як сонце, що в тім нема ніякої лати-

нізації ні по формі, ні по суті, хоч ті богослуження прийшли до нас з латинського Заходу. Коли можна ужити порівняння з чисто матеріальною, фізичною появою, то чейже не златинізувалася Москва через заведення в ній електричних трамваїв, хоч ті електричні трамваї походять з латинського заходу, — а навпаки: через прийняття у східній Москві того західного винаходу латинян тільки в більшій різноманітності та пишноті представляється оживлений східний рух Москви як одної зі столиць Сходу. І як ніякий розумний чоловік не кричить проти введення електричних трамваїв у систему комунікації Москви, так ніякий думаючий чоловік не повинен виступати проти мнимої „латинізації“ нашої Церкви, коли вона з західного релігійного життя приймає й асимілює появи й установи, які ні по формі, ні по суті не мають в собі нічого чужого нашій Церкві, а навпаки, скріплюють її та прикрашають її нутро і її поверхню разом з її обрядом. Так каже розум. А що кажуть факти? Факти кажуть, що ми на такій „підставі“ від десятків літ чуємо безнастанні божевільні крики та нарікання про мниму латинізацію нашої Уніятської Церкви!

Та се ж не латинізація, а уздоровлення і скріплювання нашого релігійно-церковного життя в нашій формі!

Отже сама суть унії справді поля-

гає на здійснюванні ідеї єдинення Церков у своїй питомій традиційній формі, однаке цілком хибне становище московського автора, немов би оба типи Церков були рівноцінними величинами, хоч ми признаємо, що в їх моральній науці, в їх догмах та в їх Тайнах є рівноцінні складники. А що мимо того ті Церкви нерівноцінні, бо галузь не може бути рівноцінна з деревом, з якого вона походить, се признають доволі часто навіть люди виховані в православнім дусі. В тім і корінилися численні змагання до Унії з Римом почавши від царів та патріархів Византії, від наших київських та галицьких Владик і князів, а скінчивши на таких визначних умах віруючих росіян, як відомий російський філософ Володимир Соловйов.

Взагалі твердження немов би західна Церква змагала до латинізації народів, коли східна Єлинська Церква не змагала до геленізації, — се така „правда“, в якій вже давно усумнилися навіть визначні православні учені. І так нпр. застановлялися вони не від-тепер, чому стара Русь не брала просвіти з Византії, коли не хотіла її брати від „іновірного запада“? Адже були часи, коли Византія була ще авторитетом навіть для самого Заходу, бо володіла і найвищою в тім часі наукою і високим мистецтвом. Чому ж на стару Русь перейшло тільки найбільш конечне в цер-

ковних справах, але не перейшла ніяка наука з Візантії? Ось відповідь на сі важні і цікаві питання:

„Было ли со стороны Византіи желаніе придти на помощь къ новообращенному народу съ тѣми средствами просвѣщенія, какими она владѣла, — или она довольствовалась только въ своихъ интересахъ, установленіемъ своего авторитета въ дѣлахъ церковныхъ и политическихъ? Полагалось, что величайшимъ дѣломъ Византіи относительно славянства, а потомъ косвенно и Руси, была дѣятельность Кирила й Методія, грековъ по рожденію, лицъ, которымъ по ихъ положенію и просвѣщенію предстояло высокое поприще дома и которыхъ Византія отдала на служеніе славянскимъ народамъ, чтобы дать имъ христіанское ученіе на ихъ собственномъ языкѣ. Болѣе осторожные историки думаютъ, однако, что это послѣднее случилось только потому, что дѣло шло о народѣ отдаленномъ (Моравахъ), который надо было привлечь въ область греческой іерархіи, что иначе въ своихъ собственныхъ предѣлахъ греки не дали бъ славянамъ того преимущества („послѣ руководясь подобными побужденіями призналъ славянское богослуженіе и папа“, — Е. Голубинскій, „Святые Константинъ и Методій, первоучители словянскіи“, Москва 1885, ст. 18). Позднѣе, греки въ силу традиціоннаго отношенія къ слав. народамъ, какіе могли оказаться въ ихъ зависимости, дѣйствовали относительно Болгаръ такъ, что вызвали отъ ихъ стороны іерарх. схизму, въ которой они теперь и пребываютъ. Древняя русская церковь была сначала въ полной зависимости отъ константиноп. патріархіи, многіе русс. Митрополиты были назначаемы изъ грековъ... при первыхъ митрополитахъ была своя греческая свита церк. служителей, отъ которыхъ могло быть заинтересовано знакомство съ церковной литературой и греч. языкомъ, и знаніе этого языка было

розпространено въ извѣстной степени: многіе переклади изъ греческой церковной литературы сдѣланы были несомн. русскими. Этимъ кажется и ограничилось все участіе прековъ въ русскомъ просвѣщеніи.⁷⁾

З того ясно, що навіть московські дослідники і мислителі зовсім не дають „преіумущества“ так зв. східним началам. Не звалюють вони також вини на монгольські спустошення. Ось що пише Голубинський: „Монголи одинъ разъ опустошительнымъ образомъ прошедъ по Росіи сѣли потомъ въ сторонѣ и не вмѣшивались въ нашіи внутреннія дѣла... Если (впродовж) 2 і пів вв., этому предшествовавшихъ, мы оставились безъ просвѣщенія, то для насъ станеть понятно и безъ всякой внѣшней причины, почему мы остались безъ просвѣщенія потомъ. (Впродовж) 2½ вв. невѣжество уже успѣло приобрѣсти у насъ право гражданства и давности, уже успѣло приобрѣсти видъ нормального положенія“.

Так виглядали „восточніе начала“. Були се просто наслідки лінівства вихованого м. і. на пустій формалістиці східної церковщини.

А Достоевський у „Бесах“ характеризує студента Шатова як представника російської інтелігенції пише:

⁷⁾ А. Н. Пыпинъ: Исторія русской лит. С. Петербург, 1898. I, 72 і ин.

„Була то одна з тих типово російських істот, які звичайно нагло осліплює якась ідея і скоро придушє їх собою, часом безповоротно. Ті люди ніколи не можуть порадити собі з ідеєю, а вірять пристрасно; ціле їх життя подібне до останних судорогів під каменем, який їх давить і який їх вже напів задусив”.⁸⁾

Всі вони „недоношені“, як говорить у „Бесах“ автор устами Верховенського.

То під впливом тих східних „начал“ виростають люди, які по словам Достоевського „всьо черпають з книжок і готові на першу глуху вістку зі столичних поступових закутків викинути всьо за вікно, коли там так порадили“. Тип вихований на східних началах говорить про себе у Достоевського ось як:

„Не розумію, чому всі мають мене за атеїста. Я в Бога вірю, але по дистингованому (!) як в Єство, що усвідомляється в мені (!). Адже не можу вірити так як моя Настася (слуга), або якийсь панич, що вірить „на всякий випадок“, або як наш милий Шатов. Зрештою Шатов — то інша справа. Шатов вірить з примусу, як рускій славянофіл. А щодо християнства, мимо всеї моєї пошани до нього, то я не християнин. Я радше поганин”...

А студент Шатов відгризається кажучи:

„Хто не знає народу, той не знає Бога! Знайте напевно, що всі, котрі перестають розуміти свій нарід і тратять з ним звязок, сейчас, в міру як тратять батьківську віру, стають атеїстами або рівнодушними. Се факт справджений і тому вив всі і ми всі тепер або

⁸⁾ Достоевський: Беси, I, 8.

гнилі атейсти або рівнодушна роз-
пустна худоба і ніщо більше”...

Річ ясна, що про нарід, який видав
неодного побожного чоловіка і глибо-
ковіруючого мислителя, не можна так
говорити в цілості. Але покажіть в
якогось іншого народу поважного пись-
менника (а до таких напевно належить
Достоевський), який у своїх творах
вкладав би в уста своїм героям таку о-
цінку загалу інтелігенції свого народу!
Навіть як се не відповідає в цілості
правді, то якже багато в тім правди і
якже та понура правда впливає прямо
з тих східних організаційно-культурних
„начал“, котрим автор москвофільської
статті хоче надати „преїмущества“ в
порівнанні з західними началами. Та
маючи перед собою такі зразки вихо-
вання на організаційно-культурних схід-
них началах ми дійсно даємо „предпо-
чтеніє“ організаційно-культурним заса-
дам західного християнства, бо ми пере-
конані, що вони укріплюють і греко-ка-
толицьку Церкву і цілу катол. Церкву
і християнство взагалі.

Висновки

Кожний нарід має продовж своєї історії якесь життєве завдання першої ваги. Воно буває більше або менше, трудніше або лекше, і в залежності від того пульсує, кристалізується і триває життя народу. Киньмо оком на історію деяких народів.

Тугий староегипетський нарід мав завдання з хронічної суматохи жахливої релігійної мішанини пристрасної Африки змагати до прочищення. Через гущу забобонів той нарід ішов до все світліших богів. Є дані на те, що можна майже напевно твердити, що були періоди, коли він наближався до монотеїзму. І в міру того він кріпшав також у своїх земних, матеріяльних змаганнях, кріпшав до тої міри, що опановував впливи Нілю, боровся успішно з пустинею та будував піраміди такої тривкості, що стоять уже близько 6.000 літ. Се найтривкіші будівлі, які знає людство. Вони тим дивніші, що появилися в Африці, якої клімат дуже горячий. і зна-

ний з того, що ослаблює нерви та розкладає характери людей і народів. Коли ж поставити поруч себе цей факт разом з надзвичайною тривкістю єгипетського народу, його держави і його будівель, то можна собі уявити, з якою витривалістю той нарід змагався з розкладовими впливами, поки не піддався їм.

Великі завдання мусів виконувати також Вавилон, коли найбільший філософ між пророками називає його окрасою царств, хоч особисто відноситься до нього надзвичайно ворожо. Ми знаємо тільки про страшні злочини, зіпсуття і гнет Вавилону, але не знаємо про його прикмети, які він мусів мати, коли виріс аж на такого велитня, що порядкував тодішнім цивілізованим світом на великих просторах. Пророк Ісаїя ось як представляє ідеологію провідної верстви Вавилону в хвилі заломання її, як символа упавшого темного духа Люципера:

„Ти говорив у серці своєму: Взійду аж на небо, над Божими зорями поставлю мій престол, засяду на горі між богами, на краю півночі. Взійду на висоти хмарні, рівнею зроблюся тому, що Всевишнім зветься.” Але „поламав Господь палицю безбожних і скиптр тиранів, що побивав люто народи ударами безупинними, панував над племенами в гніві, докучав без міри. Всі краї тепер віддыхають в спокою, співають з радощів. Веселяться і кипариси тай кедри ливанські...”

Справи ті ще докладно неспрослі-

джені. Одно в тім певне, що могутній Вавилон зачав скоро падати, коли в нім „люди стали дорожчі над золото чисте і мужі дорожчі над золото офирське“.⁹⁾ Тоді мешканці могутнього Вавилону „мов серни, що за ними гонять, мов вівці пустопаш лишені, розбіглися шукаючи сховища в землі своїй. Але кого з них стрінули вороги, той був пробитий, кого схопили, від меча погиб. Дітей їх убивали перед очима батьків, дома їх грабили, жінок безчестили. Бог справив на них Мидіїв, яким срібло було байдуже і які на золото не були ласі. Не пощадили вони ні плодів в утробі матерей, око їх не пожалувало дітей. Так Бог повернув Вавилон у ніщо... Осадник там не осяде з роду та й дороду, ні араб не розложить шатра, ні пастух там зі стадом спочивати не буде...“ Зі стратою ідеалу й моралі, коли духове багно покрило нарід, він розжився і потому фізичне багно покрило також його найдорожчу управлену землю.

Суд Божий жде століттями з твердим, але справедливим присудом своїм.

Так ждав суд Божий на стару царську Росію, поки добив її серед жахливих обставин.

⁹⁾ То значить, коли порядні, чесні люди стали дуже рідкі, тоді зачався упадок великого народу й могутньої держави його.

Так на наших очах зачинає трясти-ся велика могутність модерних держав, відповідальних за кривду, що запанувала у світі.

На тлі тих подій від найдавніших часів аж по наші дні кинемо оком на змагання й долю нашого народу, то значить на ті словянські племена, що в 9-ім столітті по Різдві Христовім виринули як спільнота на арені історії.

Що становить головне діло нашого народу, яке його виріжняє від інших народів, яке надає йому його питоменну прикрасу, його оригінальну силу і властивий йому ідеал як втілення тої сили?

Може збирання його земель та оборона їх? Сей час змагань нашого народу втілений в лицарській постаті си-на Ольги, Святослава Завойовника, того, що отверто заповідав ворогам, що йде на них, того, що сам боровся разом з військом своїм і сам спав на голій землі з кінським сідлом під головою. Се дійсно блискуча постать і особистість дуже дивна. Поганин, якого мама була християнка і якого син став християнином. А він сам не хотів прийняти тої віри, але при тім немов пронизаний був нею, бо не було в нім лъсти, ні хитрости, ні лукавства, тільки кидав ним якийсь дивний неспокій від Волги і Каспійського моря аж по Дунай в Болгарії.

Та чи ця блискуча постать справді репрезентує головне змагання українського народу продовж історії? Передовсім се репрезентант нашого лицарства, не простого народу, отже се представник маленької верстви, бо ту її частину, яка вже кристалізувалася до проводу духового, репрезентувала мама Святослава, наймудріша з наших жінок, вдумчива княгиня Ольга. Святослав був тільки представником і начальником фізичної сили нашої провідної верстви, він був меч і щит землі наших батьків. При всій його величі та земля бачила й більших завойовників. Незабаром надійшов по ній похід Джінгісхана Темуджіна і внука його Батія, що побили рід Святослава і майже з корінем вирвали його з нашої землі.

А може Володимир Великий, Христитель Руси-України — се той представник найбільшого змагання нашого народу продовж історії його?

Ні, далеко ні! Він таксамо як батько його Святослав тільки представник провідної верстви нашої землі того часу. Традиційною силою меча і насильства, яку лишив йому батько, Володимир завів християнство на українській землі. І далеко поза нею таксамо силою накидав його. Які були спонуки його в тому ділі? Ми не маємо даних, щоб основно глянути в душевне нутро Володимира, але сам факт насильного вво-

дження християнства каже додумуватися, що він хотів новою вірою ратувати перед розкладом велику державу свою. Отже хоч діло його світитиме по вік блеском слави, то в маси народа нашого, як кожне насильством довершуване діло, всякали наслідки того діла тільки дуже помалу й дуже поверховно, як поверховно входить зерно в нерозорану працею землю. Та й нічого оригінального в тому насильному навертанні на християнство очевидно нема. Так насильно навертало на християнство багато інших монархів. Та й наслідки їх навертання були подібні: поверховність, затаєна нехоть і бунти, які століттями відбиваються в насильно навернених народах під ріжними формами.

А може великий гетьман Богдан се представник найбільшого змагання нашого народу? Адже то йому єзуїти виставили свідоцтво, що „здібности його межують з надприродними“. То він переважив вагу на Сході Європи. То йому вона завдячує обличча, яке мала продовж останніх віків. Отже може то він олицетворює найбільше завдання нашого народу?

Ні. Коли не олицетворив його ні Святослав, лицар без плями, ні Володимир Великий, званий святим, то не міг цього зробити й гетьман Богдан при всіх здібностях своїх. Вже за життя Богдана зачало колотися визвольне ді-

ло його. Він сам піддав окрівавлену країну нашу московському цареві і замикав очі свої в тяжкій журбі. Навіть той здібний велит належав кінець кінців до тих, що їм не вдалося укріпити того, що задумали.

Отже хто уроджений з нашого народу на нашій землі репрезентує таке його змагання, яким на віки може бути звязана провідна верства з народніми масами? Хсо воплочує той ідеал, що століттями світив і може світити всім українцям як народній спільноті і як частині культурного людства?

Відповідь на се питання може бути для більшости з нас навіть дуже дивна. Тут ходить передовсім про особистість, з якою була б звязана наша маса у глибинах своїх. Якби так сьогодні зарядив велику всенародню анкету, але без ніякої агітації, без впливання на відповідь, без ніякого пояснення, то нпр. які відповіді наспіли б на питання, хто такий був Святослав? Володимир? Ярослав Осмомисл? Роман? Данило? Лев? Юрій II? Богдан? Якже багато було б білих карток! І не треба думати, що такі відповіді напливали б на подібні питання тільки в нас. Маса кожного народу в далеко меншій мірі, ніж здається, злучена зі своєю горішною верствою у спільних думках про те, що їй знане та дороге. Взагалі спільні і правильні погляди людей дуже рідкі навіть серед ін-

телігентської верстви. Які ж дивогляди приносить відповідь на анкетах, уряджених для самої інтелігенції! А що ж доперва говорити про маси простого народа!

Яке ж значіння має спільний погляд народної маси і провідної верстви? Се одиноке мірило сили пружимости даної спільноти в найважливіших часах її існування. Розуміється, та пружимість залежна від ідеалу, обхопленого тою спільнотою долів і верхів нації.

Коли з сеї точки погляду подивимось на нашу народню спільноту на всім її просторі, то дійдемо до дуже неоднакових висновків.

Що діється на схід від Збруча, ми не знаємо. І то не знаємо ні про нутро народної маси, ні тамошньої провідної верстви. В останніх часах перестала доходити сюди навіть усяка літературна продукція зпоза червоної границі. Тому можемо висказувати хіба припущення про те, що там діється. Перше таке припущення буде: розбиття релігійного життя на великих просторах над Дніпром. Релігійне життя і там не могло цілком щезнути, але воно мусить бути дуже розбите, бо не має можливости творити організаційні центри. А раз нема там одностайного релігійного життя, то звязок людської спільноти може бути смертий лише на брутальній силі. Ті, що виконують владу і гнет її

іменем, очевидно не можуть тішитися любов'ю тих, котрих гноблять. Такі взаємовідносини між верхами й низами суспільности ніколи не дають правдивої сили. І тому такі зв'язки при першій сильнішій ударі розлітаються. Вони не можуть проявити великої активності, обчисленої на довшу міру, бо в нутрі їх найсильніше ділає розбіжність і розклад.

В українських землях на захід від Збруча маємо дві полоси розділені т. зв. сокальським кордоном. Полуднева полоса, Галичина, се терен греко-католицької (уніятської) Церкви. Північна полоса, Волинь, Холмщина і т. д. се терен православної Церкви. Коли порівняти українську народню масу на обидвох тих теренах, то відразу видно, що сила греко-католицької української маси без порівняння більше вироблена ніж сила української православної маси. Отже тут, у Галичині, на терені нашої греко-католицької або уніятської Церкви знаходиться головна кріпость духа всеї української нації, головна підойма її, головний кристалізаційний центр і найважливіший акумулятор її сили.

На чім же він полягає?

Моральна сила українського народу в Галичині і розмірно високий рівень його морального розвитку не полягає на політичних партіях. Ми сим не хочемо осуджувати політичних організацій,

бо й вони потрібні, але се факт, що не вони рішають про моральне вироблення народу. Не рішають про се також ні просвітні, ні гімнастичні, ні кооперативні установи. А що ж рішає? Очевидно релігія і Церква. На сім терені релігія католицька і Церква греко-католицька. А в тій Церкві де живчик її? Де мірило звязку між нею і народною масою? Де доказ вростання Церкви в ту масу і навпаки? Тут не вистарчить покликуватися ні на правильно функціонуючі приписані відправи по церквах, ні на заповнені людьми церковні будинки, ні на дітей, вивчених катехізму, ні на відповідну релігійну літературу та пресу. Все те потрібне і важне, але не воно рішає, бо се появи похідні, то значить такі, що походять від іншої. Отже що життєво найважніше? Зв'язок аж до крові, аж до жертви свого життя включно, який існує між народною масою та її Церквою. І на сім тлі сердечної крові видно живучість того зв'язку. Отже на всім просторі українських земель найдужче горить і найвище світить — мученицька кров св. Йосафата, що вийшов з нашого українського народу і життя своє жертвував за Церкву його. Се той тип нашого релігійного діяча, про який наша релігійна народна маса найбільше знає в її найсильніший кріпости. Отже се той ідеал діяча, з яким злучено під сю пору найбільше думок

і почувань нашого релігійного народу. Все інше се фермент. Він може навіть дуже сильно бухати, але він іще не кристалізує.

Як сила всієї католицької Церкви, образowo кажучи, походить з того проміння крови, який бухнув з проколеної коп'єм груди Спасителя, так моральне відновлення нашої української галузі вселенської Церкви, себто моральна віднова греко-католицької або уніятської Церкви, має своє джерело в крови, трискаючій з ран св. священомученика Йосафата. І чимбільше ся думка чужа нашій інтелігентній верстві, тимбільше та верства віддалена від своєї Церкви і від свого народу, що стоїть при тій Церкві. Тим дальша перспектива скріплення нашої загально-національної спільноти. Ось тут криється правда і мудрість нашого розвитку, тут джерело всіх чеснот наших дітей аж до чесноти саможертви включно, тут поле розвитку надприродних сил, яких треба нашій спільноті, щоб вона могла духово зібратися в одну цілість на всім величезнім просторі своїм.

Вдивімся в ту Церкву нашу, яка одинока на всім просторі всіх українських земель виявляє чисте упорядковане життя, звязане з найвищими моральними ідеалами як також з ідеалом нашої нації. При всім тяжким положенні її греко-катол. Церква наша се ж одинока

сила, якої поважно бояться вороги і тому так підкопуються під неї. Коли всі наші світські організації можуть зникнути за одним почерком пера, коли те саме може статися з усею нашою пресою та літературою, — то існує тільки одна сила над нашим народом і в нашій народі, якої не годен счеркнути не то пером, але навіть мечем. Та сила се греко-католическа Церква наша. Вона кривавиться від початку існування своєї організації. Доля її тяжка від перших хвилин її появи аж по наші дні. А прецінь яка міць міститься в тих наших розспіваних Божих домах! Адже то в них формується душа нашого народу. То в них маємо нагоду всесторонньо кристалізувати її, підносити на найвисші вершини моральної сили, вчити привязання до свого, показувати приклади саможертви. Коли на тій області наступить правдивий, щирий зв'язок нашої горішньої верстви з нашим народом, то нема такої сили, яка могла б розбити нас як релігійну, церковну й національну спільноту.

Але щоб полюбити щось і щоб жертвувати навіть своє життя в його обороні, треба наперед те щось знати і розуміти його вагу. Без пізнання нема любови.

Який же теперішній стан цієї справи в нас?

Він у простім народі добрий. А серед інтелігенції слабкий. І якраз тому во-

роги думають, що можна ще підмінувати і розсадити нашу останню та найсвятішу кріпость, нашу святу греко-католицьку Церкву. В міру як бачитимуть сердечне наближування нашої провідної верстви до нашої матери Церкви і злуку її з нашим народом в області тої Церкви, скінчатся ворожі затії, хитрости, пляни й атаки. Коли вони ще відбуваються, то це знак, що ми ще маємо перед собою значну працю для морального укріплення найвисшої позиції нашої релігійної, церковної і національної спільноти. Такі атаки се для здорового організму тільки заохота до скріпленої оборони свого спільного добра. Є багато знаків, що наш церковний і національний організм мимо всего здоров. Отже такі й подібні замахы на нього принесуть нам при наших зусиллях благословенну можливість відпору, оборони. Отже усвідомім собі, хто, чому і в якій ціли старається підкопатися під нашу кріпость, щоб розбити її. Усвідомім собі — і зорганізовано станьмо в обороні своєї кріпости! Тоді вона стане така сильна, що ми з дефензиви перейдемо в офензиву і що зможемо понести ту офензиву значно дальше ніж самі сподіємося — на правдиву хвалу Божу і для добра та розвитку своєї Церкви і своєї нації.

Образ значіння Церкви

З приводу підготовки ворогів до замаху на Неї

Супроти виразної підготовки до замаху на нашу Церкву виринає перед нами й потреба виразного усвідомлення собі значіння нашої Церкви. Найлекше й найясніше можна те значіння представити образowo.

До чого ж подібна наша Церква в усіх ріжнoманітності своїх проявів і впливів?

Наша Церква подібна до прекрасного й дуже хосенного ліса, найвисшого ростом і тривкістю воплощення органічного життя на землі. Як він з цілою природою так і вона походить від Бога і ніяка людська сила не може з нічого створити органічного життя його і її. Хоч само життя їх се очевидно твориво Боже, то поширення його залежить від різних умовин. Як ліс має за передумовини якесь мінімум тепла і вогкості для свого існування, так і Церква. Існування ліса вимагає 10 степенів

пересічної теплоти в найтеплішій місяці року, щоб ліс міг існувати. Зовсім подібно й Церква вимагає для свого існування якогось мінімум зацікавлення й теплоти та жертвенности в даній країні й народі, бодай у деяких періодах часу. Як існування ліса вимагає доконче певної вологости (бодай 500 мм. атмосферичних опадів в році), без чого ліс існувати не буде, так і Церква для свого існування вимагає якогось мінімум сердечного зацікавлення нею і проявів того правдивого зацікавлення аж до оборони її кровю в потребі: без того існувати не може.

Як вигляд ліса залежить від ґрунту і клімату, так і вигляд Церкви. Як відомо, є ліси вічно зелені в тропічних краях, що мають найбільше тепла і дощів. А є ліси в середньому кліматі, що на зиму скидають своє листя, з винятком чатинних твердих дерев. Так є і в релігійно-церковному житті, що на великих просторах опадає релігійність з людей і народів майже періодично, хоч навіть серед найзагальнішого безбожництва лучаються тверді натури, які не скидають з себе зеленого твердого чатиння своєї віри. Але де брак вологости стає надмірним, там ліс уступає степові й пустині. А де надмірний брак тепла, там ліс також кінчиться й переходить у низьке повзуче лелече або в жахливу арктичну тундру.

Яке ж значіння ліса?

Воно дуже різноманітне.

І. Ліс це головна підстава культурного життя людини, бо ліс у найтяжших для людей часах давав їм матеріял на огонь для ogrіття і варення поживи, давав їм саму поживу, що її плекав для них в формі звірят, овочів і грибів різного рода, а все те становить найздоровішу поживу. Ліс у незлічимих зелах своїх давав людям також лічнічі засоби, невичерпані й навіть недосліджені по сей день. Ліс давав людям охорону перед бурями й нападами, перед вітрами і студию і жаром. Під опікою ліса як під опікою батька-мами виростало людство й набирало сили. Ліс по сей день має величезне значіння для здоровля й культури цілих народів. Ліс становить один з найважніших лучників між народами в торгівлі, бо експорт дерева дуже пожаданий. Словом ліс був, є і буде головною підставою життя і розвитку найкультурніших народів. І горе краям та народам, що позбулися ліса!

Чи не подібна роля Церкви?

Церква дає в найтяжчих часах охорону одиницям і цілим народам. Упадку Церкви і релігії не переживає довго ніяке племя. Тай душа одиниці, що стратила віру і привязання до своєї Церкви, стає подібна до страшної безплідної пустині, по якій блукають лише горячі пристрасти як самум, що таксамо як са-

мум бозоглядно руйнують людину. Церква, себто зорганізована релігія, дає достойний людині корм душевний і тілесний. Так, навіть тілесний, що з особливим притиском треба покласти перед очі всякого рода матеріялістам. Бо навіть там, де годі було вдержатися людям, навіть серед пустинь зорганізована релігією людська сила творила рай на землі, управляла пустарі, будувала серед них палати, словом, творила неймовірні чудеса. А по сей день то релігія дає корм для тіла, бо скоро нестало б фізичного корму для тіла, якби релігія перестала порядкувати життя у глибинах народніх, якби перестала з успіхом учити: не вбивай, не кради, не чужолож, не свідчи ложно проти ближнього свого, не пожадай добра ближнього свого. Які ж наївні ті, що думають немов би поліція, жандармерія, прокураторія, кат і тюрма могли виконати в людських умах ту працю, яку виконують голошені Церквою заповіді Божі. Навіть у большевії, де влада насильно викорінює Церкву та релігію, суспільність не попала ще в повний хаос лише тому, що тамошна безбожна влада не в силі дійсно викорінити з мас релігії та пошани до Церкви і заповідей Божих. То гонена і тяжко переслідувана релігія й Церква дає їй там ще досі можливість сякого-такого життя і гоненим і гонителям, тільки гонителі в засліпленні

своїм не бачать того і не хочуть бачити.

І не лише фізичний корм дає та уможливляє здобувати Церква й релігія. Се тільки один з проявів їх діяльності і впливу. Церква й релігія дають ще душевні ліки незмірної цінності. Вагу їх пізнає тільки той чоловік і тільки той нарід, який колись мав здоров'я і стратив його та перейшовши горячку тяжкої недуги зрозумів положення своє. Вкінці правдива Христова католицька Церква становить один з найживіших правдивих лучників між народами, бо має свій все живий центр у Петровій Скалі. Се неоцінний регулятор життя народів, якому подібного не знає історія людства, а для нашого народу Церква се організм так до нього і для нього приноровлений, як приноровлений дубовий чи буковий ліс для середньої стрефи, як приноровлений чащинний ліс до країв на півночі, як приноровлений тропікальний ліс до горячих країв. Се Божим Провидінням дана нашому народові найцінніша оборона й підстава кристалізації його правдивої сили. Що значить наша греко-католицька (уніятська) Церква для українського народу, пізнав би той нарід щойно тоді, якби через каригідне недбальство своє допровадив до такого ослаблення релігійного життя в тій своїй Церкві, що вона почала б занепадати й валитися.

II. Ліс вирівнює вагання атмосферних опадів, ослаблює екстремі температури, зменшує наслідки сильних вітрів і бур, причиняється до ослаблення спек і посух та злагіднює сильні морози. Ліс запобігає постійному погіршуванню ґрунту в горах, ліс не допускає до творення смертоносних лавін, на рівнинах ліс зменшує небезпеку від повеней і не допускає до вривання берегів та замулювання урожайних піль на великих просторах, до закидування їх ріллю та камінням. Якби великі ліси покривали береги таких наших рік як Бистриця, Лімниця, Стрий, Дністер, то тисячі і тисячі моргів ґрунту не лежали б облогом під занесеним камінням, то ріки ті не змінiali б раз-у-раз корита свого, то не було б два рази до року жаху і знищення від них.

Чи не подібне значіння нашої Церкви?

Навіть в часах, коли не було в нашій народі зрозуміння великого значіння своєї церковної організації і коли не було єдності між духовенством, розриваним двома політичними струями (москвофілською та народовецькою), — то й тоді наша церковна організація серед нашого народу вирівнювала завеликі хитання та екстремі між Сходом і Заходом. Навіть в часі найбільшого ослаблення нашої уніятської Церкви в Галичині, яке припадало на 90-ті роки

19 століття, та Церква всетаки мала в собі ще настільки сили, що не допустила до цілковитого захоплення нашого народу руйнінними струями, які в тому часі бушували з великим розгоном не лише в нашім краю й народі. Гіркі овочі тих струй в формі морду та руїни бачимо тепер за Збручем. А коли в 1919 році стотисячна галицька армія попала на горячий ґрунт большевизму і коли московсько-большевицька агітація бунтувала ту нашу армію і підбурювала її до вимордування власних офіцерів, то на сто тисяч галицьких хлопців уніятів не знайшовся ні один убийник інтелегентного брата свого. Се овоч благословенної праці нашої святої греко-католицької Церкви. То вона не допустила до того, щоб смертоносна лявіна покотилася по нашім народі, по його галицькій вітці, як страшно котилася по Великій Україні та Московщині. О, якже та Церква наша дуже причинилася до зменшення небезпеки від червоної повені, що тоді руйнувала краї і народи! А по війні, коли тут і там зачали ломатися береги нашого народу, якже та Церква і духовенство її заподливно держать наш нарід серед найтяжчих обставин! Якже гарно охороняють його від покриття рінню та камінням деморалізації і звироднення. І тому мимо всіх заходів ріжних сект і скритих та явних могутніх ворогів ріка на-

шого народу під благословенною опікою нашої українсько-католицької Церкви пливе правильно своїм коритом, бо несе її виплекана тою Церквою сильна і непоколибима віра в Божу допомогу.

III. Ліс має дуже високу санітарну вартість для цілих країв і народів. Він рішає про чистий, здоровий, освіжуючий воздух. Ніде не виростають такі здорові люди, як у бальсамічній атмосфері здорових лісів, де воздух такий як нектар. Ніде нема таких добрих лічниць і лічних місцевостей, як ті, що положені серед лісів. Ніде нема такого спокою для людських нервів, як в оселях оточених лісами, що у всіх порах року без виїмку дають можливість прийти до себе і душею підвестися тривко до найвисших цілей, людських і Божих. Мислителі, що застановляються над силою любови до батьківщини, кажуть, що вона буває найміцніше розвинена там, де є великі природні і гарні ліси.

Чи не подібне значіння нашої Церкви?

Її санітарне (здоровне) значіння для духа української нації просто не дасться оцінити. Чистий морально воздух серед нашого селянства се заслуга праці нашої греко-католицької уніятської Церкви скрізь, де той чистий воздух є. І навпаки, там де праця в нашій Церкві неправильна, або де її взагалі не-

ма, там нема чистого морального воздуха.

Де та праця нашого духовенства і нашої Церкви правильно відбувається, там моральний воздух серед нашого народу дійсно такий як нектар. Доказ: хто тільки вернеться з села назад до міста, той щиро каже, що відітхнув морально на селі. Так. Наші села під оглядом моральним і національним се лічниці наші, хоч довкруги така маса зіпсуття! Хоч скрізь такий неспокій і така ненависть, то наші села в порівнанні з містами стоять морально тверді як скелі і в кожній порі року можна там відітхнути так, як віддихається на сильних кораблях серед бурі. І правдою є, що там у селах наших найсильніше бють кличі любови до нашої української батьківщини, хоч вона тепер в нещасті та пониженні.

IV. Коли ще ближче приглянемося лісові, то побачимо, що він має ту дивну властивість, що сам гноїть і відживляє ґрунт, з якого користує. Ліс звертає тій землі, з якої виріс, ті соки, що забрав їй, звертає в формі листя і в формі чатинок своїх, звертає в формі спорохнявілої кори та дрібненького галуззя, що з дерев відпадає. Все те дрібненькі животини постійно розкладають і кормлять тим як також собою ту землю, що з неї виростає ліс. І коли ще лучше приглянемося лісові, то побачи-

мо, що він навіть нездалу землю вміє зробити пожиточною. Ліс уміє покрити своїм дорогим покривалом і піскову землю і глинисту і кам'янисту і навіть скалисту.

Чи не подібне значіння нашої святої Церкви?

Які ж наївні ті, що закидають визиск Церквою народа і землі його! Адже вона все, що забрала, звертає тому народові і то звертає в формі дуже убагородненій. Та наша свята Церква звертає народові те, що взяла в нього, в високо мистецькій формі церковних будівель, які часто-густо становлять одну мистецьку цінність на цілу околицю, бо іншої мистецької цінності поза Церквою звичайно нема. То її архітектура від віків одиноко достойна тої назви. А як тут і там лучається щось архітектурне також поза Церквою, то воно виросло у світлі проміння Церкви.

А крім архітектури також інші мистецтва виростили і виростають, процвітали і процвітають під опікою Церкви і в мурах її: різьба і малярство, золотництво й емалія, обрібка всіх родів металю, каменя й дерева, всякі можливі прикраси, до яких тільки здібний людський ум, — все, що високе й гарне, знайшло і знаходить собі гніздечко в наших церквах. О, які ж ми були б убогі без того духового добра, що виросло і досі процвітає в наших цер-

квах під оглядом моральним, естетичним і матеріяльним!

Є в нашій народі як у кожному іншому також не дуже добрий ґрунт, що тягнеться великими полосами. Є й такі полоси в нашій країні та народі, що десятками, а може й сотками літ не виходить відти з нашого народу ні один монах, ні одна монахиня, ні один священик, ні один світський інтелігент, але наша Церква дорогоцінним оофором своєї культури покриває також ті нездалі полоси, покриває і ту піскову землю і ту глинку і ту кам'янисту рінь і навіть ті скелі, де неможлива рістня сама від себе без землі, навіяної з іншого боку.

Хто має очі, нехай дивиться, хто має ум, нехай вдумається в те, а тоді зрозуміє регулююче і високо культурне значіння нашої Церкви, з якою не може рівнатися щодо вартости і глибини своєї ніяка інша людська організація.

V. Коли ще докладніше приглянемося лісові, то побачимо, які різні роди дерев виростають у ньому. І так є в ньому нпр. рід сосни, якої батьківщина — рівнина, але та сосна легко приноровлюється також до гір і витримує велику студінь. А є знов інший рід сосни, т. зв. білої, яка творить прекрасні ліси, що скоро і природно відновляються. А знов величавий бук, що любить вапняковий ґрунт, легко приноровлюється також до глинки і до піщового

грунту. Він дуже скріплює силу лісового ґрунту. Могутній дуб вимагає вже кращого ґрунту, але зате дає твердий матеріал, що витримує століттями. Прекрасні клени, явори, вязи, липи, поетичні берези, височезні трепети й осики — всі ті роди дерев надають великої краси нашим лісам і приносять користь в дуже багатьох напрямках. Але ліс складається не тільки з самих дерев. В нім є також корчі, між ними й овочеві, а долом на землі прекрасні мохи і різні преріжні зела та трави і багато родів грибів смачних і поживних, як також грізно-отруйних. Крім того в лісах живе величава звірня, від прекрасно співаючих птиць почавши, живуть у наших лісах величаві медведі, бистрі олені й серни, могутні дики, гарні лиси й інші сотворіння різного рода.

Якже багато подібного виплекує свята Церква і як багато подібного стягається до неї! Вона виховує тип людини, що хоч з природи надається до прямолінійного життя, але вміє дати собі раду і серед дуже тяжких обставин та витримати і найбільший гнет, зовсім подібно як та благородна сосна, якої батьківщина рівнина, але се благородне дерево легко привикає і до гір, де витримує сильні вітри і велику студінь. І ще виплекує наша свята Церква благородний рід тихих працівниць монахинь, що скоро і природно відновляють цілі по-

коління нашого народу духовим вихованням своїм й основно змінюють моральний вигляд цілих околиць краю, все тихі і скромні, робучі й запопадливі. Якже вони пригадують ту благородну білу сосну, яка творить прекрасні ліси і скоро відновляє деревостан! Виростають на церковнім ґрунті і типи, що пригадують прекрасного бука і могутнього дуба і оздобних листям кленів та яворів і пахучі липи й поетичні берези і високі трепети та осики. Нераз дивишся і з диву не сходиш, як серед важких клопотів витримує десятками літ на дуже труднім становищі вихований Церквою чоловік, твердий як дуб. Десятки літ минають йому під натиском ворожих нагальних бур, а він не тільки не подається, але ще й сам служить захистом для слабших від себе в моральнім, публичнім і приватнім житті. Такі типи виховує тільки Церква. Як би не було її, то на тім самім ґрунті, де тепер ростуть величаві людські типи, була б тільки слаба, нікчемна трава, шувар, багно або нага неурожайна рінь, по якій час до часу перелітала б брудна вода повені. Так і видно, що тільки висша сила, Богом дана може творити такі дива як творить Церква. І тому варт її боронити, варт привязатися до неї всім серцем і всею душею. І се привязання буде розвиватися в щораз більшій мірі — відповідно до щораз біль-

шого натиску, який загрожує нашій святій Церкві. Треба тільки представляти ту загрозу, викликати заінтересування справами нашої святої Церкви, без уговку підтримувати се заінтересування, а хто пізнає значіння Церкви і навчиться розуміти чудову велич її, той мусить її полюбити.

Але в лісі є крім чудових кольором, формою, ростом і виглядом дерев, корчів і цвітів, птиць і звірят також страшне гаддя. І воно має якесь особливе призначення своє, хоч людська наука ще не встигла докладно розчовпати його. Тільки дуже помалу добирається наука до таємниць природи створеної Богом. Сотки й тисячі літ минули, заки людський ум переконався, що грабіжні шуліки, орли й яструби належать до дуже потрібних сотворінь. Заки люди переконалися про те, винищували вони ті грабіжні сотворіння. Та коли довершили свого діла в якимсь краю, тоді побачили, що там паршивіли і миршавіли всі інші породи звірів. І тоді зрозуміли, що Божий розум не безпотрібно сотворив грабіжних птиць і звірят: це санітарна поліція в таємничій гушті природи. Вона вже замолоду виловлює все, що слабше і до життя неспосібне, та в той спосіб удержує тугість раси кожної з живих органічних пород.

Якесь призначення мусить мати навіть найстрашніший змії у природі, на-

віть найбільше їдовите гаддя, тільки ум людський не вміє ще докопатися до останніх таємниць природи. Та се не повинно бути причиною, щоб не любити тої створеної Богом природи тому, що в ній є також страшні сотворіння й події. Також у тіни церковних вівтарів криється не раз страшне людське гаддя, що виростає часом до неімовірних розмірів у величі, хитрости і шкідливости своїй. Якже воно єхидно сичить те людське гаддя коло вівтарів св. Церкви! Якже воно їдовитою слиною своїх інтриг і клевет опльовує і засягає все, що може засягнути! Якже воно огидними звоями своїх клубовищ старається не раз задушити і зруйнувати всяку благородну появу, думку, замір! Та се не повинно бути причиною, щоб не любити Церкви. Вона ж не тільки Божа, але й людська установа. І тому всякі люди лучаються в ній. Допуст Божий паде не раз також на Церкву. І якась ціль є також у тім допусті, хоч ми й не все розуміємо його.

Ще більше мук від отруї гадючої можуть принести прекрасні гриби мухомори, що міняються різними звабливими красками й десеннями. Не один неопитний чоловік або жінка ще свій труд вложить у вишукування їх і в збирання і в принесення до дому свого і в приготування на поживу собі. А коли споже її, тоді страшний біль за-

крутить внутренности людини. І судороги затермосять всім організмом її і не раз передвчасна смерть приходить від тих прекрасних прибів мухоморів, що міняться яскравими красками.

І такі появи є також у Церкві Божій. І вони ростуть на тій самій ґрунті, що видає здорові могутні дуби і пахучі липи і лічнічі зела. І якийсь розум є також у тій приміщенні отруйних мухоморів між лічничими зелами. Ми не вміємо ще збагнути того всего, але бачимо, що ті небезпеки заострюють нашу увагу, виробляють наш обсерваційний змисл, скріплюють нашу обережність, нашу розвагу і наш розсудок.

Коли розлупати отруйний мухомор, він скоро в нутрі своїм тратить свою попередню краску, темніє, стає брудний, часом аж синій. А здоровий гриб, розлупаний чи розтятий, довго задержує свою здорову краску.

Подібно мається річ також з тим, що духово здорове або отруйне. Рух, який викликає моральний бруд і зраду свого пня, се очевидно отруйний рух і не принесе він пожитку, тільки дасть безцільний біль і судороги і смерть, коли прийняти його у своє нутро.

Такий отруйний рух намагаються кинути в нутро нашої св. Церкви і нашого народу ворожі, укриті руки. І тому час голосити пересторогу про гаддя,

що сичить і кусає, про отруйні блискучі мухомори, які заманюють людей своїм зовнішнім виглядом, а по спожитті приносять тяжкі болі і смерть!

В найчистіше місце нашої найсвятішої організації очевидно хоче вповзати їдовите гаддя і чорна рука злочинця хоче нам кинути отрую в прекраснім опакуванні, хоче довести нас до того, щоб ми забули дуже великі заслуги нашої Церкви для нашого народу і для кожного з нас, хоче, щоб ми самі внесли роздор у неї і відривали смугами її тіло на поживу для інших, хоче, щоб ми забули рідну мову батьків і заступили її в своїй Церкві чужою, щоб тим викликати внутрішній заколот і біль і розрив і смерть нашої церковної організації.

Отже вдивімся в ту небезпеку і з тим більшою любовю та силою станьмо при своїй Церкві як при найбільшій і найвисшій нашій добрі на землі. Пізнаваймо, любім і боронім сей найлучший спадок, який ми одержали по наших батьках! Навчімся цінити його більше ніж наше власне життя: тільки тоді збережемо також духове й фізичне життя своєї спільноти і виконаємо місію, яку нам післав Бог, Творець прекрасної природи і того ліса, в якому є і такі чудові і такі страшні річі, Творець всего надприродного, як також дивного получення надприродного з природним, яке

представляє Церква, найвисша поява з усього, що є на землі.

Тоді те страшне гаддя, що вховується, щоб смертельно покусати нашу Церкву і нас у ній, тоді й ті блискучі мухомори, що появляються в ній, не зашкодять ні Церкві нашій, ні нам, а навпаки — причиняться всупереч своїй волі до скріплення її і нас морально. Чому? Бо своєю появою викличуть в нас при нашій добрій волі застанову над суттю, життям і розвитком Церкви. А з тої застанови вийде наше змагання, як доглядати, скріпляти, розбудовувати й обороняти нашу Церкву, як оцінювати запаси приросту її, як уживати ріжного рода запасів сили її, як зберігати їх від шкоди і як виконувати високе наше завдання, задля якого життя нашої спільноти і нас самих щойно набере правдивої вартости і ціни.

Так в моїх очах і думках як світського чоловіка представляється сучасне становище нашої Церкви і небезпека, яка їй загрожує з одної сторони. Про небезпеки з інших сторін сподіюся написати пізніше.

Чи Ви читаєте „Нову Зорю“?

Вже 14-цятий рік виходить у Львові найстарша і найбільша, правдиво католицька, газета в українській мові, що називається „**НОВА ЗОРЯ**“. Вона вправді призначена для інтелігенції, але може її розуміти також кождий освічений селянин і робітник, який уже орієнтується в загальних справах. „**НОВА ЗОРЯ**“ освітлює всі політичні й економічні, культурні й філософічні справи зі становища чисто католицького. Приносить цікаві вісти про все, що діється на українських землях і в цілм світі. В „**Новій Зорі**“ знайдете постійний порадики, що робити в різних недугах. У „**Новій Зорі**“ подається вісти про найновіші закони (права) і розпорядки. В „**Новій Зорі**“ є опис подорожей по чужих краях. У кождім недільнім числі „**Нової Зорі**“ є стаття про літературу, про науку або про мистецтво (про штуку). „**Нова Зоря**“ має своїх кореспондентів (дописувачів) у різних місцевостях як у нашім краю, так і за границею. „**Нова Зоря**“ містить також цікаві дописи з Канади, зі Злучених Держав Півн. Америки і з Бразилії. „**Нова Зоря**“ виходить два рази на тиждень і коштує річно 24 зол., за кордоном 36 зл. Найлучше зложитися кільком і вислати передплату відразу на цілий рік.

**Замовляйте в Адміністрації
„НОВОЇ ЗОРІ“, — ЛЬВІВ
ул. Гродзіцких ч. 2. I. поверх.**

**В КОЖДІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ
повинен бути католицький часопис**

„ПРАВДА”

**„ПРАВДА” виходить що тижня під не-
ділю на 8 сторінок і приносить усе бо-
гато цікавих відомостей зі світа і рідно-
го краю.**

**„ПРАВДА” містить статті на теми полі-
тичні, церковні, культурні та господар-
ські.**

**„ПРАВДА” дає місце дописам з життя
наших товариств і установ у Львові, в
краю і закордоном та призначає окремі
сторінки: для жіноцтва, молоді, дає мі-
сячний додаток для дітей „Віночок” та
„Бібліотечку Правди” в формі книжочок
для молоді.**

**„ПРАВДА” приносить цікаві ілюстрації
зі світових та краєвих подій.**

**„ПРАВДА” печатається в 25.000 прим.
Поодиноке число „ПРАВДИ” коштує 10
сот. В передплаті коштує „ПРАВДА”
в краю місячно: 0.50 зол., чвертьрічно
1.30 зол., річно 5 зол. Закордоном пе-
редплата коштує річно 2 долари (або їх
рівновартість). Замовлення присилати
на адресу:**

**„ПРАВДА”, — ЛЬВІВ
ул. Гродзіцких ч. 2. I. поверх.**

2,82 (1986)
4086
РЛ

ПИСАННЯ ТОГО Ж АВТОРА

Преса	3 зл.
Вчасна весна в північній Алберті	0.50 „
На спокійнім океані	0.40 „
Жінка і суспільність	0.50 „
Жіноча справа	0.40 „
Терор в минувшині	0.40 „
Вибір звання	0.40 „
Гр.-катол. Церква й українська ліберальна інтелігенція	3 „
Роксоляна, історична повість	6 „
На калиновім мості	0.80 „
Націоналізм Донцова	0.60 „
Венеція	3 „
Ерема кай аноніма	0.50 „
Гоги і маґоги	0.50 „
Галичина й Велика Україна	0.70 „
Рома Етерна	1 „
В княжім Крилосі	0.20 „
Про Книгу Голубину	0.20 „
Культура публичного виступу	0.20 „
В Будапешті	0.60 „
З Волині	0.55 „

Печатання сеї брошури закінчено четвертого дня другої світової війни (4. IX. 1939 року).

4086
рп

Назарук О.

Заман на церкву